

Тимур Сергійович **ЯКИМЕНКО**

аспірант, викладач, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого; куратор Правничої клініки Українського Католицького Університету; адвокат

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1864-6369>e-mail: t.s.yakymenko@nlu.edu.ua**АВТЕНТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ЯК ВИПРАВНИЙ (CURATIVE) АКТ ЗІ ЗВОРотноЮ ДІЄЮ У ЧАСІ**

Автором здійснено критику непослідовного у вітчизняній судовій практиці розуміння «зворотної дії» норм у часі, а також обґрунтовано її доцільність у разі «виправного (курувального) закону» (*curative law*), який слугує «роз'ясненням» норми або усуненням у ній прогалін, тобто має на меті «зцілення» її вад. Завдяки порівняльно-правовому та історичному методам відстежено розвиток доктрини *curative law* та її значення в англійській традиції. Показано розрізнення видів (а також презумпцію проти) зворотної дії норм (ретроактивності/спект-ті) разом з детальним аналізом позицій Верховного Суду та інших судів США та Австралії. Автором рекомендовано застосовувати акти автентичного тлумачення до ситуацій невизначеності, які зародилися до їх видання, але їх не було остаточно вирішено.

Ключові слова: автентичне тлумачення, тлумачення, зворотна дія, ретроспективність, ретроактивність, легітимні очікування, курувальний закон, роз'яснення законодавця

Стаття надійшла 18.03.2026

Статтю прийнято 26.03.2026

Статтю опубліковано 17.04.2026

ВСТУП

Потреба розібратися з цією темою виникла у зв'язку з тезою дисертаційного дослідження автора – автентичне тлумачення закону має діяти від самого початку існування первісного закону. Вважається, що певне розуміння закону існувало завжди нарівні з текстом цього закону, але за певних причин значення або не було виявлено, або відкинуто судами, чи існувало, але в конкуренції з іншими (неоднозначна судова практика). Серед публікацій на тему дії актів офіційного тлумачення у часі можна звернути увагу на Н.Я. Лепеш та Я.П. Павлович-Сенета, які стверджують, що «оскільки тлумачення не виходить за межі правових норм, а лише розкриває їх дійсне значення, то інтерпретаційні акти мають зворотну силу (ретроактивна форма), межі якої визначаються моментом набрання чинності юридичним актом, що підлягає тлумаченню» [1].

Вказане міркування має слабкі сторони, адже в Італії та Бельгії, наприклад, автентичне тлумачення надається саме у формі нового інтерпретаційного закону, оскільки зворотна дія законодавства (ретроспективність / активність) у цих країнах не заборонена *per se* на відміну від ст. 58 Конституції України (КУ). Якщо акт тлумачення – це новий інтерпретаційний закон, то дискусії не уникнути. До того ж, коли йдеться про заповнення (усунення) прогаліни.

Серед вітчизняних науковців, які досліджували питання зворотної дії у судовій практиці слід звернути увагу на суддю Верховного Суду Я. Берназюка [46]. Проблему зворотної дії судового тлумачення (у кримінальному праві) досліджували З.А. Загинець-Заболотенко та Н.М. Панченко [47].

Актуальність. Воєнний стан спровокував швидкісні зміни у цивільному та адміністративному законодавстві. Зміни породжують, з одного боку, дефекти у законодавстві, а з іншого – легітимні очікування в осіб стосовно поширення до їх справ нового законодавства, яке роз'яснює, уточнює, корегує, вдосконалює, а інколи справедливо доповнює попереднє. З огляду на тотальну

заборону в Конституції України на зворотну дію законодавства у часі, деякі з них можуть залишитися «за бортом» позитивних змін, тоді як інші – скористатися недоліками (двозначностями, прогалинами) в законодавстві. Але чим відрізняється зворотна дія від зворотної погляду закону та чому це важливо? У судовій практиці автор знайшов прямо протилежні підходи до розуміння зворотної дії законодавства в часі. Є не вирішена проблема розрізнення видів зворотної дії (ретроактивності/спект-ті) законодавства, вирішення з них допустимої, яка, зокрема, залежить від співвідношення «легітимних очікувань» (інтерпретаційних припущень) осіб із «публічним інтересом». Хто як не сам законодавець може вирішити цю проблему? Для цього, на думку автора, слід переосмислити підходи та проявити скептицизм до різних «табу».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Автор починає з опису ключових позицій Конституційного та Верховного Судів стосовно дії норм законодавства у часі, а потім переходить до проблемних питань, що виникли на рівні судів нижчих інстанцій. Це дає можливість показати певний дуалізм в судовій практиці, який повторює себе циклічно та на всіх рівнях судової системи. Застосовуючи порівняльно-правовий та історико-генетичний методи, автор розгортає сутність понять та видів ретроактивності та ретроспективності в англо-американській правовій традиції (від колоній до сучасності), сутність виправного (курувального) закону (*curative law*) та його технічне призначення. Автор, завдяки методу *case-study*, проаналізував рішення судів Австралії і США стосовно застосування курувальних законів зі зворотною дією, що дає можливість говорити про виключення цієї категорії законів із загальної заборони (презумпції) проти ретроактивності.

МЕТА – обґрунтування розрізнення зворотної дії законодавства та прямої дії законодавства, але стосовно фактів минулого. Це слугує підґрунтям для впровадження виправного (курувального) (*curative*) законодавства (таке, що «зцілює», «автентично роз'яснює») у

нашу правову систему, яке за своєю природою має діяти ретроактивно (від початку первісного закону). Для цього слід надати пропозиції для запровадження змін на законодавчому рівні, зокрема у ст.ст. 58 і 59 Закону України «Про правотворчу діяльність».

РЕЗУЛЬТАТИ:

1. Часовий “Гармидер у праві”: за бортом позитивних змін?

Нещодавно суддя Конституційного Суду України (КСУ) О. Водяніков анонсував позиції Суду стосовно тлумачення ст.58 КУ, чим посилив інтерес до окресленого питання. Суддя повідомив, що стаття: «забороняє [зворотню дію закону], якщо [закон] погіршує [становище особи], але якщо покращує, то там не виникає проблеми», а також, що «ретроактивність [закону] обов’язкова, коли є гармидер¹ в праві» [2]. Чи пропонує він відмовитися від буквального розуміння тексту конституційної норми, або ж лише оголосив очевидну істину, що за ним (текстом) весь час ховалася? Подібна думка є досить неочевидною, з огляду на механістичне застосування нашими судами правових норм відповідно до редакції, що припадає на конкретний випадок, навіть той, що мав місце роки назад.

КСУ у 2019 р.:

...за змістом частини першої статті 58 Основного Закону України новий акт законодавства застосовується до тих правовідносин, які виникли після набрання ним чинності. Якщо правовідносини тривалі і виникли до ухвалення акта законодавства та продовжують існувати після його ухвалення, то нове нормативне регулювання застосовується з дня набрання ним чинності або з дня, встановленого цим нормативно-правовим актом, але не раніше дня його офіційного опублікування [4].

Критика. (1) Термін «правовідносини» може вводити в оману або створювати труднощі, оскільки не всі відносини, на момент їх виникнення, були правовими. Новий закон може створити правові наслідки для відносин, які взагалі не були врегульовані *Ab initio*. (2) «Тривалі» або «триваючі» також потребують роз’яснення, можливо й узагальненого. Послугуючись діалектичним методом, слід визначити: які правовідносини не є «тривалими», а є короточасними, припиненими, завершеними? Допустимо запропонувати, що *припинення* правовідносин слід оформити договором чи судовим рішенням; або *припинення* відбувається внаслідок події: смерть, припинення/набуття статусу (звільнення, припинення юридичної особи), закінчення строку тощо. Може бути, однак, більш радикальний погляд: допоки (спірні) правовідносини можуть бути предметом судового розгляду ретроспективний закон має над ними силу. Певну ясність у це питання внесли законом «Про правотворчу діяльність»:

Стаття 58. Пряма дія нормативно-правового акта у часі

1. Пряма дія нормативно-правового акта у часі означає, що його норми поширюються на суспільні відносини, що виникли після набрання ним чинності.

2. Норми нормативно-правового акта поширюються на суспільні відносини, що виникли до дня набрання ним чинності та продовжують існувати на день набрання ним чинності, з

¹ “ГАРМИДЕР, у, ч., розм. ... 2. Відсутність або порушення ладу; безладдя” [3]

дня набрання чинності цим нормативно-правовим актом.

Стаття 59. Зворотна дія нормативно-правового акта у часі

1. Зворотна дія нормативно-правового акта у часі – це реалізація нормативно-правового акта стосовно суспільних відносин, що виникли до дня набрання ним чинності, правове регулювання яких змінюється таким нормативно-правовим актом (*курсив автора*) [5].

Критика. Ст. 59 Закону не уточнює: (1) чи *завершилися* ці суспільні відносини на момент, коли їх регулювання змінюється? (2) З якого саме часу змінюється регулювання: з певної дати в минулому (до набрання чинності новим актом), чи одночасно із новим актом? Інакше видається незрозумілим, на перший погляд, чим «зворотна дія» (ч.1 ст. 59) відрізняється від «прямої» (ч.2 ст. 58) в цьому Законі?

У постановках Верховного Суду (ВС) також є позиції, де вжито вислови «триваючі правовідносини» одночасно зі «зворотною» чи «ретроактивною дією», а інколи «силою». Перед Судом, наприклад, неодноразово поставало питання стосовно застосування у часі адміністративної процедури отримання дозволу на використання надр і у 2023 р. Суд зауважив [6, 7]:

74. У теорії права допускається можливість застосування до триваючих відносин до їх завершення нормативно-правового регулювання, яке діяло на час їх виникнення, [...]. Водночас, таке застосування повинно бути чітко обумовлено при прийнятті відповідних нормативно-правових актів. Відсутність такого застереження не надає суб’єкту владних повноважень права на самовільне застосування нечинних правових норм. ... (*курсив автора*) [6].

Старе регулювання → факт/спір → зміна регулювання → застосування нового (чинного) закону до старого факту/спору, якщо законодавець не надав протилежної вказівки.

Критика. Судді ВС В.М. Шарапа та Л.Л. Мороз у 2021 р. не підтримали такий підхід у своїй Окремій думці в іншій справі², оскільки він суперечив підходу ВС в подібних справах, а також звернули увагу на те, що «триваючі правовідносини за їх правовою природою потрібно відрізнити на [a] ті, які існують у межах здійснення певної адміністративної процедури між особою та суб’єктом владних повноважень, а також [b] ті, які вже були «санкціоновані», тобто отримали правове оформлення з боку держави і продовжують існувати після цього» [6]. І дійсно, тривалість відносин є поняттям оціночним та потребує тлумачення: наскільки тривалі?

Давайте проілюструємо декілька прикладів з інших галузей права:

(1) У господарській справі перед ВС «ключовим питанням, яке постало, [була] наявність або відсутність

² В окремій думці від 31.03.2021 судді у справі № 803/1541/16 судді посилалися на попередні (від них відступлено) постанови ВС від 18.09.2018 у справі №816/1053/16 від 02.10.2020 у справі № 826/1236/17, від 22.12.2020 у справі №817/856/16: «зважаючи на неприпустимість зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, закріплену у частині першій статті 58 Конституції України, під час розгляду заяви позивача орган влади повинен був керуватись нормою підпункту 8 пункту 8 Порядку № 615, яка була чинною на момент подання позивачем заяви про видачу спеціального дозволу на користування надрами (31.03.2016), незалежно від того, що у подальшому (з 12.04.2016) норма даного підпункту виключена Постановою №277» [7].

права учасника відповідно до частини 1 статті 1142 Цивільного кодексу України на односторонню відмову від подальшої участі у безстроковому договорі про спільну діяльність, який укладено до 01.01.2004, та який *забороняє* односторонню відмову від договору» (курсив авт.) [8]. Суд роз'яснив, що *«незважаючи на те, що договір про спільну діяльність укладений під час дії норм ЦК УРСР, порядок припинення дії даного договору на момент відмови [у 2022 році] третьої особи від подальшої участі у безстроковому договорі простого товариства регулюється нормами чинного ЦК України»* [8]³, чим, на думку Суду, *«спростовуються посилання відповідача на неправильне застосування судами статті 58 Конституції України»* [8].

(2) В іншій цивільній справі у 2008 р. власник квартири отримав дозвіл Криворізької міської ради на її переведення в офіс. Тоді локальним актом не передбачалося правових наслідків на той випадок, якщо власник не реалізовує дозвіл та не робить переобладнання. У 2013 р., ймовірно, на усунення цього недоліку Криворізька міська рада ухвалила новий Порядок⁴, яким передбачила таке правило:

2.10. У разі не введення об'єкта бізнесу в експлуатацію протягом трьох років, рішення виконкому міської ради про переведення приміщення з житлового в нежитловий фонд **втрачає чинність** [10].

Станом на 2022 р. власник «квартири» не здійснив введення її в експлуатацію як «офісу», проте вартість «опалення» йому нараховували за тарифом для нежитлових приміщень, стосовно чого і виник спір. Перед судом постало запитання: чи слід застосувати п. 2.10, який набрав чинності у 2013 р., до ситуації власника приміщення, яка хоч і виникла ще у 2008 р., але продовжувалася станом на момент розгляду її судом? Власник вважав, що оскільки «офіс» не введено в експлуатацію протягом трирічного строку, то дозвіл 2008 року слід вважати нечинним, а приміщення – «квартирою». Суди з цим не погодилися⁵, посилаючись на

³ Суд посилався на «Перехідні положення» Цивільного кодексу України: *«...[К]одекс ... застосовується до цивільних відносин, що виникли після набрання ним чинності. Щодо цивільних відносин, які виникли до набрання [ним] чинності ..., положення цього Кодексу застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли або продовжують існувати після набрання ним чинності»*.

*Цікаво, що Сімейний кодекс України не містив таких перехідних положень. У постанові ВС від 27 березня 2025 р. у справі № 753/3721/23 зазначено: *«... цей Кодекс набирає чинності одночасно з набранням чинності ЦК України, тобто з 01 січня 2004 року. До 01 січня 2004 року сімейні правовідносини регулювались КпШС України 1963 року. Верховний Суд неодноразово зазначав, що, оскільки підстави для визнання батьківства за рішенням суду, зазначені в статті 128 СК України, істотно відрізняються від підстав його встановлення, передбачених у статті 53 КпШС України, суди, вирішуючи питання про те, якою нормою слід керуватися під час розгляду справ цієї категорії, повинні виходити з дати народження дитини»* [9].

⁴ Переведення житлових будинків і приміщень (квартир) у нежитлові в м. Кривому Розі (28.08.2013 №216) [9].

⁵ Рішення судді Кузнецова від 24 березня 2023 у справі № 216/3324/22 (залишено в силі апеляційний судом): «Помилковим є посилання позивача на Рішення сесії Криво-

недопустимість зворотної дії законодавства у часі [10]. Цей випадок цікавий тим, що (1) стосується можливості застосування зворотної дії (сильної, первинної) нової норми до фактів та юридичних актів, що сталися в минулому та їх наслідків, які також мали настати (завершитися) в минулому. Нова норма у суті була *курувальною*⁶ (curative), тобто спрямованою на «зцілення», «виправлення» недоліку (вади) попереднього Порядку, який не передбачав реагування на ситуацію.

Законом України № 3515-IX від 09.12.2023 р. (набрав чинності 29.03.2024 р.) розширено коло осіб, які можуть претендувати на виплату одноразової грошової допомоги (ОГД) в разі загибелі військовослужбовця, а саме: (1) Повнолітні, а також «зачаті, але ненароджені діти», (2) «цивільні» дружини, (3) «фактичні» утриманці, (4) онуки, якщо їх батьки померли [12].

Чи можна застосувати його норми (а) до фактів смерті до 29.03.2024 р., (а1) до заявників, яким відмовлено згідно з попередньою редакцією законодавства на тій підставі, що вони не входять до кола осіб отримувачів, або (а2) якщо ОГД вже отримали (чи отримують) інші особи згідно попередньої редакції законодавства? Представники профільного комітету Парламенту⁷ в цьому контексті прямо відсилають до ст. 58 КУ [13], а Міністерство оборони України висловило позицію [14]: *«зміни застосовуються до членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли) з 29 березня 2024 року, тобто на дату набрання чинності Закону № 3515-IX»* [14]. Вважаємо за потрібне звернути увагу на певне протиріччя, яке випливає з самого тексту цього Закону. Якщо законодавець вважає, що слід дотримуватися суворої заборони зворотної дії законів у часі, то чому він передбачив «зворотню дію» для зачатих, але ненароджених дітей⁸? Ймовірно, в цьому разі зроблено

різької міської ради №2161 від 28.08.2013, яким ухвалено новий Порядок переведення житлових будинків і приміщень (квартир) у нежитлові в м. Кривому Розі, оскільки цим порядком встановлено процедуру переведення житлових будинків і приміщень (квартир) у нежитлові в м. Кривому Розі, яка діє саме з 28.08.2013, в той час як квартиру переведено із житлового фонду в нежитловий під розміщення офісу на підставі рішення від 09.07.2008, тобто до ухвалення Рішення сесії Криворізької міської ради №2161» [10].

⁶ «Курувати» означає «лікувати» [2]. Такий термін є найбільш наближеним до терміну «curative law», що передбачає виправлення недоліку/вади закону, за допомогою ухвалення нового.

⁷ Лист Голови Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, від 16.06.2025 стосовно застосування норм Закону № 3515: *«...за загально визнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Цей принцип закріплено в частині першій статті 58 Конституції України. Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності»* (чорн. авт.) [13].

⁸ П. 2 розд. II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 3515 передбачено:

цей Закон застосовується до правовідносин, які виникли до набрання ним чинності та пов'язані з призначенням та отриманням одноразової грошової допомоги для дітей загиблої (померлої) особи, зачатих за життя загиблої (померлої) особи та народжених після її смерті, за умови

виняток⁹.

Судова практика з питання призначення ОГД розвивається дихотомічно, на нашу думку, через відсутність теоретичного розрізнення видів зворотної дії у часі. Водночас суто теоретичне розрізнення зробити неможливо, оскільки оцінювання виду й допустимості зворотної дії залежить також і від набутих прав та легітимних очікувань, які можуть постраждати. Вказану проблему може бути пов'язано з відсутністю вітчизняних підходів до застосування у часі законів, що роз'яснюють законодавство («курувальних законів», «інтерпретаційних законів»).

(1) *Перша гілка* судової практики загалом підтримує підхід Міністерства оборони України, тобто відмовляє новим претендентам.

Звернімо увагу на випадок 1¹⁰:

1. **01.2023** загинув військовослужбовець.
2. 09.2023 *цивільна дружина* звернулася за ОГД.
3. 12.2023 прийнято Закон 3515-IX

4. 12.2023 цивільній дружині відмовлено Комісією: «не відноситься до осіб, які мають право на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю військовослужбовця».

5. 03.2024 закон 3515-IX набрав чинності
6. 01.2025 суд відмовив у позові цивільній дружині [16].

Цікавим видається той факт, що на момент розгляду справи правовідносини у вузькому розумінні завершено у формі офіційної відмови Комісії. Якби суд застосував Закон 3515-IX у цій справі, то вказане мало б наслідком *ректроактивність* закону, тобто перегляд рішення, що прийнято на підставі чинних на момент його прийняття норм. Інша ситуація (*ретроспективність*) має місце у випадках, що буде описано нижче, де остаточне рішення стосовно виплати ОГД не прийнято до набранням чинності Закон 3515-IX, а документи направлено «на доопрацювання».

Звернімо увагу на випадок 2¹¹:

що одноразова грошова допомога не призначалася жодній із осіб, які мали право на отримання такої допомоги [12].

Подібне формулювання може якраз свідчити про намір законодавця не розповсюджувати цей Закон до всіх інших «нових» категорій осіб. В цьому разі законодавець не роз'яснює, яку дату він вважає виникненням «правовідносин, пов'язаних з призначенням та отриманням одноразової грошової допомоги» – (1) дату смерті чи (2) дату звернення за ОГД?

⁹ А можливо і виправлення недоліку (зі зворотною силою), який (недолік) трохи згодом було констатовано Верховним Судом у постанові від 10.05.2024 у справі № 440/6725/23: «Підхід Міністерства оборони України щодо відмови в призначенні одноразової грошової допомоги відповідно до пункту 2 Постанови № 168 дитині, зачатій за життя загиблої (померлої) особи та народженій після її смерті є дискримінаційним» [15].

¹⁰ Див. Рішення судді ВОАС, пана Яремчука К.О. від 24 січня 2025 р. у справі № 120/2169/24: «рішення комісії ... з розгляду питання, пов'язаних із призначенням і виплатою одноразової грошової допомоги ... від 19 грудня 2023 року ... є правомірним, адже на день прийняття такого рішення чинним законодавством не передбачається право на отримання одноразової грошової допомоги жінкою військовослужбовця, яка не перебувала з ним шлюбні, але спільно проживала (за умови, якщо такий факт встановлено рішенням суду)» [16].

1. **10.2022** дата смерті військовослужбовця
2. 03.2024 набрав чинності Закон 3515-IX від 09.12.2023
3. 09.2024 повнолітній син подав заяву на отримання ОГД
4. 10.2024 документи повернуто на доопрацювання
5. 09.2025 суди відмовили повнолітньому синові, адже застосовувати слід закон на дату смерті військовослужбовця [17].

Звернімо увагу на випадок 3¹²:

1. 12.2023 прийнято Закон 3515-IX
2. **01.2024** - дата смерті військовослужбовця
3. 03.2024 - набрав чинності Закон 3515-IX
4. 04.2024 - повнолітні доньки подали заяви на отримання ОГД
5. 09.2024 - документи повернуто на доопрацювання
6. Суди відмовили донькам, Закон № 3515-IX «поширюється на правовідносини, що виникли після набрання ним чинності (29.03.2024)» [18].

Друга гілка судової практики категорично не підтримала наведені вище підходи¹³. Давайте схематично

¹¹ Див. Постанова 7ААС від 09 вересня 2025 року у справі № 560/1455/25: (1) «за новою редакцією ст. 16-1 Закону України ... дітей, незалежно від умови досягнення чи не досягнення ними повноліття, включено до складу членів сімей загиблих ... які (члени сім'ї) мають право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги». У підсумку, посилюючись на ст. 58 КУ, «колегія суддів апеляційної інстанції погоджується з висновками суду першої інстанції, що законодавством чітко передбачено, що право осіб на отримання одноразової грошової допомоги визначається станом на дату загибелі (смерті) військовослужбовця, а тому для визначення такого права підлягає застосуванню законодавство, яке діяло на таку дату» [17].

¹² Див. Постанова 8ААС від 29.09.2025 у справі № 460/14164/24: «Разом із тим, пунктом 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги» № 3515-IX від 09.12.2023 встановлено ретроспективну дію цього Закону до правовідносин, що виникли до набрання ним чинності, проте лише стосовно призначення та отримання одноразової грошової допомоги для дітей загиблої (померлої) особи, зачатих за життя загиблої (померлої) особи та народжених після її смерті. Таким чином, в іншій частині Закон № 3515-IX поширюється на правовідносини, що виникли після набрання ним чинності (29.03.2024). ... доводи апеляційної скарги про ретроактивну дію Закону № 3515-IX у спірних правовідносинах є безпідставними та не приймаються колегією суддів до уваги» (вид. чорни автора) [18]. Див. також у постанові 2ААС від 19.05.2025 у справі № 440/11137/24: «ретроспективну дію цього Закону до правовідносин, які виникли до набрання ним чинності, тільки лише стосовно призначення та отримання одноразової грошової допомоги для дітей загиблої (померлої) особи, зачатих за життя загиблої (померлої) особи та народжених після її смерті», див. також постанову 1ААС 05 лютого 2026 року справа №200/5807/25.

¹³ Див. постанову 2ААС від 12.09.2025 у справі № 520/1329/25: «Таким чином, визначальним для правильного вирішення спору є не календарна дата, на яку припав момент загибелі військовослужбовця і чинне станом на цю дату законодавство, а правова природа соціальної гарантії на виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовця як грошового еквіваленту соціальної гарантії на випадок загибелі військовослужбовця у зв'язку із втратою годувальника чи як грошового еквіваленту соціальної гарантії на випадок загибелі військовослужбовця у зв'язку із втратою члена родини під час виконання конституційного військового обов'язку» [19]. Також див.

розглянемо цікавий випадок:

1. 12.2023 опубліковано Закон № 3515
2. **01.2024** загинув батько *повнолітньої* Позивачки
3. 03.2024 набрав чинності Закон № 3515
4. 05.2024 П. звернулася із заявою про виплату ОГД.
5. 10.2024 Комісія повернула документи на доопрацювання, посилаючись на **чинні на момент загибелі** норми.
6. 2ААС задовольнив позов, посилаючись на **чинні на момент звернення** норми [19].

За логікою суддів «другої гілки» Комісія повинна застосовувати норми, чинні на момент ухвалення рішення (чи момент звернення для реалізації такого права), але **не** момент смерті/виникнення права на ОГД [19]. В одному з рішень [20] суддя зауважив, що «законодавець удосконалив правове регулювання спірних правовідносин, розширивши перелік осіб, які мають право на отримання [ОГД]» (курсив авт.) [20].

Подібна практика судів (друга гілка), хоч і виглядає сприятливою для громадян, проте може мати наслідки у площині приватно-правових (цивільних) відносин. Уявімо, що новий претендент (повнолітній син/донька або цивільна дружина) вступив(ла) у цивільно-правовий спір з іншими отримувачами ОГД? В цьому разі предметом спору буде не лише інтерес держави, який порушено ретроспективним застосуванням *нових* норм до

постанови 5ААС від 05.06.2025 у справі № 420/40639/24: «суд зазначає, що вказані зміни застосовуються до правовідносин пов'язаних з призначенням та отриманням одноразової грошової допомоги для дітей загиблої (померлої) особи, зачатих за життя загиблої (померлої) особи та народжених після її смерті не залежно від дати набрання чинності вказаним Законом» (справа стосувалася доньки військовослужбовця, яка народилася у травні 2024, вже після його смерті); від 08.07.2025 у справі № 400/1045/25: «Комісія при прийнятті рішення за результатами розгляду заяви позивачки зобов'язана була застосовувати Закон № 2011-ХІІ в редакції Закону № 3515-ІХ, оскільки останній вже був чинним (набрав чинності 29.03.2024) як в день подання позивачкою відповідної заяви, так і в день прийняття оскаржуваного рішення»; див. рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 13.10.2025 у справі № 600/585/25-а: «при прийнятті рішення Комісія повинна була застосовувати ті нормативно-правові акти, які були чинні на момент прийняття оскаржуваного рішення», див. рішення ДООАС від 10.09.2025 у справі № 200/5807/25: «Застосування стосовно триваючих відносин до їх завершення нормативно-правового регулювання, яке діяло на час їх виникнення, допускається за окремим рішенням і розглядається з позицій встановлення спеціального регулювання перехідного періоду – «переживаючої» (ультраактивної) дії нормативно-правових актів. Водночас, таке застосування повинно бути чітко обумовлено при прийнятті відповідних нормативно-правових актів. Відсутність такого застереження не надає суб'єкту владних повноважень права на самовільне застосування нечинних правових норм». Див. також Постанову 7ААС від 06 травня 2025 р. у справі № 560/19656/24: «Згідно із частиною 3 статті 3 КАС України, провадження в адміністративних справах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду і вирішення справи. На дату подання ... заяви про виплату одноразової грошової допомоги – 29.03.2024 року, на дату прийняття протокольного рішення ... про розгляд заяви ... – 8 листопада 2024 року, а також на дату розгляду і вирішення даної адміністративної справи ...»

старих фактів, але конкретні набуті права (*vested rights*) фізичних осіб. Якщо інші отримувачі вже отримали рішення Комісії про призначення їм виплати (розпорядились коштами), то чи може новий претендент переглянути це рішення, зупинити їм виплату? Чи можливо стягнути кошти з інших отримувачів, які вже розпорядились ними на підставі раніше ухваленого рішення Комісії¹⁴?

Тут ми стикаємось із проблемою «набутих прав» (*vested rights*) або легітимних очікувань приватних осіб [12]¹⁵. З одного боку, принцип правової визначеності буде порушено, а розумні й легітимні очікування отримувачів ОГД зруйновано законодавцем, який дозволить переглянути рішення на їх користь. З іншого – після цілеспрямованої зміни в законодавстві (вдосконалення, виправлення вад) на користь нових категорій осіб, несправедливим буде не розділити ОГД з нею (ним) лише на тій підставі, що інші особи сподівалися на більшу суму компенсації. Питання в тому, чи такий випадок, загалом, підпадає під сферу очікувань, де підставою для майнової виплати є смерть військовослужбовця? На таку обставину неможливо легітимно очікувати, так само й очікувати на те, що законодавство ніколи не зміниться.

(3) ВС відмовився переглядати постанови апеляційної інстанції у деяких з наведених справ [48-50], проте стосовно застосування в часі положень про ОГД має суперечливі висновки у власній практиці.

ВС у 2023 р. висловив підхід, подібний тому, що вказано у *першій гілці* судової практики («на момент смерті»):

20. ... призначення і виплата позивачам спірної грошової допомоги, в тому числі й вирішення питань стосовно обчислення її розміру, необхідно здійснювати в установленому законодавством порядку, що діяло на день виникнення права на отримання такої допомоги, тобто станом на дату, що зазначена у свідоцтві про смерть..., а не на день прийняття відповідачем спірного рішення (підкреслення авт.) [21].

У 2024 р. у справі № 280/3308/23 Суд надав протилежне (2023-му) роз'яснення, але подібне тому, що його застосовано у *другій гілці* судової практики («на момент прийняття рішення»):

98. ... суб'єкт владних повноважень¹⁶ зобов'язаний засто-

¹⁴ Див., *наприклад*, ухвалу Солом'янського районного суду міста Києва від 26.11.2025 у справі № 753/11750/24 про визнання факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Нова претендентка – «цивільна дружина», в порядку забезпечення позову, намагалася зупинити виплату ОГД доньці загиблого військовослужбовця. Заявниця звертала увагу суду, що поки цивільна справа буде розглядатися в суді, ОГД буде виплачено в повному обсязі доньці загиблого військовослужбовця.

¹⁵ Зверніть увагу на п. 2 розд. II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 3515:

цей Закон застосовується до правовідносин, які виникли до набрання ним чинності та пов'язані з призначенням та отриманням одноразової грошової допомоги для дітей загиблої (померлої) особи, зачатих за життя загиблої (померлої) особи та народжених після її смерті, за умови що одноразова грошова допомога не призначалася жодній із осіб, які мали право на отримання такої допомоги [12].

¹⁶ Звичайно, ці позиції стосуються права адміністративного та його дії у часі, тому що проблема ретроспективності

совувати виключно те правове регулювання, яке чинне на момент прийняття ним рішення, за винятком випадків, коли він діє за межами визначених законодавством строків (у такому випадку застосовується законодавство у редакції станом на останній день можливого прийняття рішення), або нове законодавче регулювання передбачає особливості порядку застосування в часі нових норм права (підкреслення авт.) [22].

Як з проілюстрованих нами двох гілок судової практики переможе, та які плоди, після гіркої втрати, отримують цивільні дружини, повнолітні діти та фактичні утриманці загиблих військовослужбовців? Проблема допускаємо полягає у відсутності сформованих критеріїв розмежування видів ретроактивності/спективності (зворотної дії/сили). Без її усвідомлення, позиції суддів будуть спорадично відображати вже наявну дихотомію розуміння ними термінів «зворотна дія» та «триваючі відносини», залежно від особистих переконань суддів ВС або політичних наслідків їх рішення. Чи мають судді взагалі ухвалювати таке важливе *політичне* рішення?

А нам же слід розібратися: коли у минуле скерована, власне, *дія* закону, а коли – лише його *погляд* («*spectate*» – лат.). Це ми зробимо у наступному розділі.

2. Австралійський досвід використання ретроспективного законодавства: його види та призначення

Чи мала місце «зворотна дія» закону в цих випадках, або лише «пряма дія» стосовно триваючих відносин? На нашу думку, справжня зворотна дія (ретроактивність) закону означає: закон змінює як саме правило в минулому, так і його наслідок лише в минулому. Вона зустрічається дуже рідко. Добрим прикладом слугує визначення у Кримінальному кодексі (КК) України:

Стаття 5. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі.

1. Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння ... має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість [23].

Зворотна дія змінює сутність самого діяння в минулому, що має наслідком скасування наслідків всіх правових дій та рішень, ніби їх ніколи не існувало (діяння, вирок, покарання, судимості). Він доповнює минуле, змінює його або узаконює те, чого не було в правому полі (інколи, безумовно, всупереч фактичній ситуації). Якщо, наприклад, правило і його правовий наслідок застосовано органами влади у правовому акті (зарєстровано право власності/шлюб, надано громадянство, тощо), то новий закон *технічно* може звести все нанівець. У цьому полягає небезпека зворотної дії закону (*первинної* або *сильної*). Він *діяв* у минулому, тобто *технічно* є застосовним до *вже* закінчених правовідносин, може змінити закріплені правовий статус осіб, вирішених судових справ. У силу принципу *res judicata* більшість, якщо не всі, остаточні судові рішення захищені від нього. Схожий підхід допустимо застосовувати в

найчастіше в постає у цій галузі, де законодавство швидко змінюється. Чи суддя також є суб'єктом владних повноважень на якого може поширюватися цей принцип?

остаточних рішеннях адміністративних органів (*functus officio*).

В цивільному чи адміністративному праві ретроактивний закон може створити права та обов'язки, юридичні статуси та наслідки, яких не було (*визнання* громадянства, дійсності правочинів, договорів, шлюбів з *певної дати* в минулому, встановлення (поновлення) строків). Як ми побачимо далі, ретроактивний закон може також оголосити попередній закон недійсним або нікчемним («null and void») та застосувати наслідки його недійсності в минулому.

Автентичне тлумачення функціонально можна розуміти і як невід'ємну частину первісного закону, і як новий акт (закон), що діє з моменту ухвалення первісного, спрямований на його роз'яснення. Цей акт не є новим *матеріальним* (substantive) законом чи зміною до нього, і роль його зводиться лише до «обслуговування» первісного, його покращення, уточнення тощо. Важливо з достатньою долею вірогідності встановити, що законодавець (авторський колектив) не мав суперечностей стосовно певного положення, *міг* його включити (сформулювати інакше), якби був свідомий потенційних непорозумінь, двозначності тощо. В такому разі ухвалення роз'яснення зі зворотною дією не буде *ultra vires*.

Jeremy Waldron вважає реетроактивним закон, що «*оперує у минулому, як ніби він був у силі, коли минула подія мала місце*» [24]. Ретроспективним він вважає законодавство, яке «*застосовує юридичні наслідки зараз та на майбутнє, але стосовно події або транзакції (transaction), що мали місце в минулому*» [24]. Водночас дослідник зауважує, що «*було б помилковим вважати ретроактивність обов'язково гіршою за ретроспективність*», оскільки вони є різними феноменами [24]¹⁷, а заперечення та стурбованість на їх рахунок є варіативними (*varying degrees*) залежно від галузі права та намірів (*implications*) конкретних актів законодавства (*enactments*):

Очевидна різниця полягає в тому, що деякі приклади зворотного законодавства (*backward looking legislation*) надають блага (*benefits*) та знімають тягарі (*burdens*), тобто вони

¹⁷ Випадок *ретроактивного кримінального закону* мав місце в Австралії, де в березні 2002 р. федеральний уряд ухвалив поправки до кримінального кодексу (*Anti-Hoax Measures*) направлені проти осіб, які для розіграшу направляли поштою листи, які буцімто містили сибірську язву (*anthrax*) або інші небезпечні речовини, чим намагалися налякати своїх адресатів та створити паніку. Покарання передбачено у вигляді 10 років позбавлення волі та застосовувалося до випадків, що виникли після оголошення прем'єр міністра про намір внести ці поправки, тобто з жовтня 2001 р. [24]

Ретроспективний кримінальний закон за цим підходом може мати пряму дію в часі, але з огляду на факти, що мали місце до набрання ним чинності, і бути застосованим до справ, які перебувають на розгляді. *Jeremy Waldron* наводить приклад з Нової Зеландії у справі *The Queen v. Pora [2001]* про умисне вбивство з проникненням в житло, що трапилося в 1992 р. Законодавець в 1999 р. збільшив мінімальний строк обов'язкового відбування покарання, до впливу якого неможливе дострокове звільнення (*minimum non-parole period*) від довічного позбавлення волі. У цій справі мала місце саме *ретроспективність* закону, оскільки сутність (статус) діяння не змінено у минулому (ретроактивно), змінено наслідки на майбутнє [Ibid].

оперують сприятливо (*beneficially*) або відновлювально (лікувально) (*remedially*); водночас інші оперують карально (*penally*), додаючи покарання або накладаючи тягар чи дискваліфікації (*disqualifications*). Але це однаково вірно як для ретроактивних, так і ретроспективних законів [24].

Австралія привертає увагу особливостями застосування законів зі зворотною дією всупереч всім «табу». Палмер і Стемфорд¹⁸ стверджують, що всі зауваження стосовно ретроспективних законодавчих актів можна звести до аргументу довіри й надійності (*reliance*), оскільки саме вони страждають від дії законодавства зі зворотною силою (ретроспективного та ретроактивного) [25]. Автори згадують науковців, які розмелюють **ретроактивний закон** (*retroactive statute*) від **ретроспективного** (*retrospective statute*) і таке розрізнення засновано на відмінному походженні цих слів: ретроактивний означає *дію* в минулому, тоді як ретроспективний – *погляд* в минуле [25]¹⁹. Ретроактивний закон означає, що «станом на дату в минулому закон слід приймати таким, яким він у дійсності не був» [25]²⁰. Ретроспективний закон не змінює закон у минулому, але «каже судам застосовувати його в майбутньому, якщо певні минулі події стануть предметом судового розгляду» [25].

Ретроспективні закони, як зазначають Палмер та Стемфорд (далі – П. та С.), змінюють прямі (*direct*) юридичні наслідки *минулих* подій та статусів (*statuses*). Якщо закон лише змінює прямі правові наслідки *майбутніх* подій, дій та статусів, то він є проспективним (*prospective*), навіть якщо такі майбутні події зумовлені (*determined*) минулими діями, подіями та статусами [25].

Автори нагадують позицію Л. Фуллера про те, що законодавство зі зворотною силою (*retroactive*) є одним зі шляхів до невдачі законодавця: «зловживання ретроактивним законодавством, не тільки саме не здатне надавати орієнтир для дій, але знижує довіру до чинних норм прямої дії, адже і їх ставить під загрозу ретроспективної зміни» [25]²¹. Тож чи можна назвати подібні ретроспективні акти *справжніми* законами («law»), які відповідають внутрішній моралі права за Фуллером? На думку авторів, єдина теорія, яка може повністю заперечити ретроспективні (ретроактивні) закони, це є позитивістська теорія Дж. Остіна, адже «несправедливо карати за порушення наказу (команди), який ще не оголошено» [25]. Інші автори-позитивісти вва-

жають, що норми (*ought statements*)²² адресовано саме до посадових осіб для їх рішень, а тому «правила має бути видано перед тим, як посадова особа ухвалює рішення, проте не діянням конкретної фізичної особи» [25].

Ретроспективні закони є найнефективнішою з економічного погляду перехідною політикою (*transitional policy*)» [25], проте можуть викликати побоювання, оскільки «[демократичний] мандат має свої темпоральні межі і владі не слід визначати правові наслідки дій, що мали місце поза ними, як до, так і після каденції» [25]. Цей аргумент може не спрацювати, коли попередня влада насправді не мала демократичного мандату, або втратила легітимність, суспільне визнання і підтримку [2]. На погляд П. та С., важливо, яке з альтернативних правил повинно покривати певний випадок [25]. Демократичне походження (*democratic foundation*) пізнішого правила є доволі серйозним аргументом надавати йому перевагу, навіть якщо воно стосується часу до обрання цього законодавця [25]. Давайте проаналізуємо запропонований П. та С. фрагмент виступу Дж. Доукінса, міністра фінансів Австралії у 1983 р.:

Я підтверджую готовність Уряду, в разі необхідності, застосувати ретроспективне (*retrospective*) законодавство для гарантії того, що податки, яких намагалися уникнути за допомогою будь-яких ганебних схем, які *[схеми]* впливають на поверхню протягом нашої каденції, буде зібрано, безвідносно того, коли такі схеми започаткували [25].

П. та С. звертають увагу: як і законодавче закріплення (*entrenchment*)²³, що не дає діяти тим, хто має краще розуміння суспільних потреб, заборона ретроспективного законодавства «не дає ухвалювати рішення тим, хто має кращі знання й провидіння» [25].

Не слід вважати, що законодавство, яке може бути змінено ретроспективно, взагалі не надає орієнтиру для дій (*guidance*) [25]²⁴. Насправді, якщо ми поглянемо на загальне право (*common law*) або на прецеденти тлумачення законодавства (*statutory precedents*), то виявимо, що вони також ретроспективні, однак ми в жодному разі не відкидаємо їх, як орієнтири. Невизначеність та загроза потенційної ретроспективності насправді все ж надає орієнтир громадянам: «тримайтеся подалі від спроб віднайти та використати випадкові прогалини» [25].

Давайте поглянемо на проблему з погляду «законних очікувань» (*legitimate expectation*). П. та С. звертають увагу на тест, що запроваджено Манзером (*Munzer*) [25]: (1) очікування є легітимним, якщо відповідає перелюмавам, через які прийнято закон, з якого воно випливає та (2) фундаментальним принципом, вбудованим в саму правову систему [25]²⁵. Це дає авторам змогу розрізнити випадкову «прогалину» (*a loophole*) від наміреної «поступки» (*concession*).

Розглядаючи ретроспективність з позицій концепцій

¹⁸ “Retrospective Legislation in Australia: Looking Back at the 1980s”

¹⁹ вн. пос. 11 на Driedger у “Statutes: Retroactive Retrospective Reflections” (1978)

²⁰ вн. пос. 12 на DC Pearce and R S Geddes, у “Statutory Interpretation in Australia”

²¹ Л. Фуллер, хоч і був опонентом ретроспективності, але зробив таке спостереження: «Коли справи пішли не так, тоді ретроактивний закон (*retroactive statute*) часто стає єдиним рятувальним засобом; хоча правильний напрям дії закону – це вперед, ми часом повинні зупинитися й піти у протилежний напрям, щоб все скласти до купи» [24]; вн. цит. 74 L Fuller *The Morality of Law* (Rev ed 1969): «It is when things go wrong that the retroactive statute often becomes indispensable as a curative measure; though the proper movement of law is forward in time. We sometimes have to stop and turn about to pick up the pieces».

²²Прескриптивні (нормативні) приписи (*sentences*), що висловлюють обов’язок, міру належного.

²³ Особливо на конституційному рівні, деякі засадничі норми заборонено змінювати (скасовувати) всім подальшим законодавчим органам, або вимагається така єдність (супербільшість), що її практично неможливо зібрати.

²⁴ Автори звертають увагу, що ми все одно уважно дивимося прогнози погоди, незважаючи на їх добре відому ненадійність.

²⁵вн. пос. 51, С. 432.

справедливості, автори нагадують, що (1) процесуальна є лише однією з них поруч з (2) розподільчою (*distributive*) та (3) відновлювальною (компенсаторною) (*remedial*) [25]. Як зауважив австралійський суддя Ісаакс, «не існує відновлювального (*remedial*) Акта, який би не зашкодив вже набутому кимось праву (*vested right*), але, якщо оцінити його ефект загалом, то справедливості може значно переважати на його користь» [25]²⁶.

Тепер давайте проаналізуємо категорії ретроспективного законодавства (*retrospective legislation*):

(1) «законотворчість через пресс-реліз» (*legislation by press release*) виконавчої та/або законодавчої гілки, тобто коли норми анонсованого закону будуть застосовуватися не з моменту набрання ним чинності, а моменту оголошення про наміри законотворчості, де наводяться певні орієнтири стосовно очікуваних змін²⁷; Законотворчість прес-релізом (оголошенням) також заслуговує на увагу в контексті подальшого тлумачення такого наміру самим законом. Такі оголошення (анонси) можуть порушувати легітимні очікування особи, якщо анонс є занадто загальним та розмитим, або коли законодавство, що в подальшому прийнято, не відповідатиме анонсованому.

З іншого боку, як зазначають автори, «правотворчість – неточне мистецтво, як для законодавця так і судової влади» [24], тому й розвиток нового прецедентного права, наприклад, може займати роки, а «нове законодавство [...] очікувати роки на авторитетну інтерпретацію» [25]. Як зазначають П. та С. (станом на 1994 р.), в Австралії рідко мала місце невідповідність між анонсом та прийнятим у подальшому законодавчим актом і такі зміни (невідповідності) «включають роз'яснення або усунення прогалин, які, як сподівалися винахідливі [податкові] юристи, законодавство [ніби-то] могло передбачати» [25].

(2) підзаконні акти (*subordinative legislation*), які за вказівкою закону можуть мати зворотню дію (або ретроспективність);

(3) закони, що «курують», «курувальні закони» (*curative statutes*) – їх спрямовано на «зцілення дефектів» (*curing defects*) [25]²⁸. Автори розподілили категорію «курувальних» на три підгрупи:

(3.1.) «Рутинна ревізія» (*routine revision*), тобто періодичне оновлення законодавства, внесення поправок, що не породжує проблему «законних очікувань». Часто такі включають виправлення типографічних помилок, уточнення дефініцій та інших поправок технічного характеру. Цей вид ретроспективності слід пробачити, оскільки вона є невід'ємним результатом законодавчого процесу й людських помилок [25].

(3.2.) «Реставраційне законодавство» (*restorative legislation*): таке, «де дефект випадково (*unintentionally*) допустив те, що законодавча програма (*legal scheme*) певний час не працювала (*to lapse*), але особа могла розумно покладатися на початок (продовження) її функ-

ціонування» [25]²⁹.

(3.3.) «Валідуюче законодавство» (*validating legislation*): «коли особа, зазвичай виконавча гілка влади, у свої діяльності покладалася на хибне розуміння права (закону), і такі дії ретроспективний закон намагається валідувати (підтвердити) (*validate*)», а інакше кажучи, врятувати від судового контролю [25].

(3.4.) «Ті, що відступають від судових рішень» у випадках, коли рішення виконавчої гілки успішно оскаржено в судовому порядку, але законодавець проте має намір їх узаконити (*statutory validation*) (проте не завжди саме ті дії, що вже оскаржено в суді) [25].

До інших категорій автори відносять процесуальні закони [25], які суди традиційно відрізняють від усіх інших: жодна сторона спору немає набутого права (інтересу) (*vested interest*) у певному ході процесу, як і не має право оскаржувати процедуру, яку змінено в ході судового розгляду, за умови, звичайно, що не заподіяно несправедливості (*injustice*) [25]³⁰. До ще однієї категорії входять усі закони, які покращують становище осіб, на яких вони розповсюджуються (*ex gratia*) [25]. Такі рідко викликають обурення, на думку авторів.

Для цілей **автентичного тлумачення** релевантними видаються **курувальні** (*curative*) закони: (1) реставраційні (*restorative*), (2) валідуючі (*validating*) та такі, що (3) переглядають судові рішення (*overturning judicial decisions*). Оскільки законодавство ухвалюють для досягнення певних цілей, ми вважаємо, що *наміром* законодавця є, власне, їх досягнення. Коли законодавцю це не вдається, **курувальні** закони, які діють ретроспективно, покращують (*amend*) законодавство, зокрема шляхом тлумачення (роз'яснення).

Як зазначають П. і С., є багато різноманітних законодавчих дефектів, які зцілюють ретроспективними законами, починаючи від типографічних помилок, до перегляду судових рішень або валідації адміністративної практики, яка суперечила закону [25]. Ретроспективні закони можуть негативно вплинути на права конкретної особи, проте вони рідко зруйнують її [легітимні] очікування і часто, де-факто, є необхідними, щоб [легітимні] очікування були досягнутими³¹ [25].

Реставраційні (*restorative*) закони. Інколи законодавчі програми (*legislative scheme*) або положення (*provisions*) можуть допускати випадкові й тимчасові упущення (*allowed to lapse*), що створює свого роду прогалини (*legislative lacuna*) [25], які можна виправити такими законами.

Валідуючі (*validating*) закони, на перший погляд, можуть викликати здивування: як можна переслідувати мету зцілення недоліку шляхом узаконення неправильного розуміння права або протиправного акта? П. та С. зазначають, що підзаконні акти (*regulations*) інколи можуть виходити за делеговані межі або інші технічні вимоги можуть не враховуватися [25], що призводить до

²⁶ вн. пос. 62, *George Hudson Limited v. Australian Timber Workers' Union* (1923) 32 CLR 413 at 434

²⁷ Див. вище про *Anti-Hoax Measures*, де Прем'єр міністр по-відомив про бажання криміналізувати певну поведінку з дня його анонсу, а не набрання чинності поправок до КК.

²⁸ Курувати – лікувати, зцілювати, опікуватися.

²⁹ Пер. з англ.: «... where the defect is unintentionally to have allowed a legislative scheme to lapse and a person may have reasonably relied upon the scheme continuing».

³⁰ вн. пос. 206, *Mellish LJ in Republic of Costa Rica v Erlanger* (1876) 3 Ch D 62 at 69; підтримано і процитовано у *Dixon CJ in Maxwell v Murphy* (1957) 96 CLR 261 at 267.

³¹ Внутрішнє посилання на Munzer «*A Theory of Retroactive Legislation*» (1982) 61 Texa L Rev 425

їх формальної незаконності. Наприклад, коли відсутня передбачена законом підстава для того, що вже зроблено [25], хоча це сталося саме через недолік у роботі законодавця завчасно надати необхідні директиви виконавчій владі [25]³². Курувальне законодавство може бути необхідним, щоб не дати особі можливості отримувати прибуток, який їй ніколи не збиралися сплачувати. Наприклад, деякі поправки в *Social Security Amendment Act 1988*, були спрямовані проти «double dipping»³³ (подвійної вигоди) осіб, які отримали право на соціальну виплату згідно Акта, хоча вже отримали відшкодування засобами загального права (common law) або компенсацію згідно статутного права (statutory law) [24].

Закони, що відхиляють судові рішення. Звичайною причиною для законодавця переглянути судові рішення є приведення закону у відповідність до його розуміння виконавчою гілкою. Характерна риса подібних законів полягає в тому, що усвідомлення помилковості [попереднього] розуміння закону, на який тривалий час спиралася, прийшло саме внаслідок судової інтерпретації законодавчого положення [24]. Як вказує Фінлей, досить є поширеним явище, коли ретроспективні закони приймаються, щоб подолати наслідки судового рішення або коли відновлювальне законодавство (*remedial legislation*) покликано подолати нещодавно виявлені недоліки в урядовій програмі (*government scheme*) [26]. Подібні ретроспективні закони зазвичай містять перехідні положення («*saving provisions*»), що дають змогу особам, які виграли спір, не стати жертвами «прямої атаки» (*direct attack*) [25]³⁴.

Згідно з *Superannuation Act (1976)*³⁵ Комісіонер з пенсійних виплат міг видати сертифікат про те, що за станом здоров'я особа «is not likely» може повноцінно продовжувати працювати до досягнення нею пенсійного віку [25]. Комісіонер завжди тлумачив фразу «is not likely» як «реальний ризик» («there is a real risk»), але Апеляційний адміністративний суд у справі *Re Bewley and Commissioner for Superannuation (1985)* роз'яснив, що насправді це означає «більш вірогідно, ніж ні» («more

probable than not»). У 1986 р. австралійський законодавець ретроспективно закріпив тлумачення фрази «is not likely» в розумінні Комісіонера, однак, щоб не позбавляти осіб перемоги та законних сподівань, залишив у силі попередні рішення судів [25].

Особи, які зазнають негативних наслідків через ухвалення курувального законодавства (*curative*), навряд чи можуть оскаржувати його з огляду на свої легітимні очікування та сподівання (*reliance*) на дефектне законодавство, нині зцілене від недоліків. Дійсні легітимні очікування (*reliance*), які засновані на коректному розумінні права, будуть уважені саме ретроспективним (тим, що виправляє) законом, зазначають автори [25]³⁶.

У загальному праві (*common law*) є давня презумпція проти ретроспективності за умови, що законодавець не висловив протилежне. Цей підхід засновано на традиційній концепції суверенності парламенту, згідно з якою можуть бути обставини, де ретроспективність є необхідною (*warranted*), і верховенство права буде забезпечено краще, коли парламенту дозволено ухвалювати ретроспективні закони [26]. Проте лише за умови, що парламент має чітке розуміння того, що робить, та з усіма перевітками та запобіжниками (*scrutiny and safeguards*), які законодавчий процес має на меті забезпечити [Ibid]³⁷.

3. Американська історія *ex post facto law* та ретроспективності

Перед ухваленням Конституції США американські судді та правники використовували фразу *ex post facto*³⁸ не тільки для кримінальних законів. Перші згадки у колонії Меріленд про *ex post facto law* стосувалися законів про звільнення (*manumission*) рабів. Закон Меріленду від 1663 р. встановив, що біла жінка, так і її дитина, народжена від шлюбу з чорним рабом, будуть визнаватися рабами [27]³⁹. Всупереч меті цього закону стримування (запобігання) таких вільнонароджених жінок від ганебних шлюбів, рабовласники навпаки заохочували небажані шлюби (*disfavored unions*) для прим-

³² Див. *Meat Research Trust Account Act (1984)*. Штраф, який з 1969 р. в Австралії стягували з підприємців за несвочасну сплату податків, не передбачено у первісному законі, і новим, валідуючим законом, ретроспективно закріпили наявну адміністративну практику. В цій ситуації будь-які очікування осіб не порушено [25].

³³ Отримання подвійної вигоди з різних джерел, коли це не заборонено законом.

³⁴ Автори згадують цікавий випадок, коли перехідні (рятувальні) положення не застосували до особи, яка виграла спір у Федеральному суді в справі *Turner and Anor v. Jones (1990)* 96 ALR 119. The Customs and Excise Legislation Amendment Act (1990) відхилив (*overturned*) це рішення не тільки, щоб скасувати загальне правило (*general rule*) сформульоване судом у рішенні. Його метою було скасування самого рішення. Федеральний суд визнав недійсним вилучення австралійською митницею певних небезпечних товарів таких як автомати та викидні ножі. Якби це вилучення не узаконено ретроспективно, Департамент не мав би іншого вибору, окрім як повернути ці товари. Це, здається, була справа, де захист публічних інтересів був важливішим за повагу до легітимних очікувань особи мати можливість імпортувати спірні товари.

³⁵ вн. пос. 103.

³⁶ На нашу думку, слід конкретизувати цю тезу. В деяких випадках певні недоліки (прогалини, варіанти тлумачення) є досить очевидними та завжди є розуміння, що ці недоліки рано чи пізно буде усунуто. Тобто певна вада повинна мати очевидний характер. Тест *Munzer* може бути порадиником: (1) чи певне розуміння закону (очікування) відповідає принципам функціонування цієї системи права, (2) цілям цього законодавчого акта? Для підтримання цієї тези слід відмовитися від ідеалізації законодавців та законотворчого процесу, допустити можливість помилок та обмеженість в їх здібності передбачати майбутнє.

³⁷ A Judicial Fiction? Retrospectivity and the role of Parliament, Lorry Finlay

³⁸ *Evan C. Zoldan* стверджує, що у в англійському (ранньому американському) праві, судді завжди застосовували заборону на зворотню дію також і для цивільних законів, як в договірному праві, кредитному праві, а також у спорах про права власності. Як буде видно далі, ВС США з 1798 р. так не вважає.

³⁹ Автор цитує закон Меріленда 1663 р., який проголосив, що деякі (*divers*) вільнонароджені англійській жінки, забувши про свій вільний стан, які одружилися з рабами на сором нашій нації повинні будуть служити панам своїх чоловіків до кінця своїх днів, і їх діти приречені бути рабами, яким був їх батько (переклад автора).

ноження своєї робочої сили [27], тому у 1681 р. Асамблея Меріленда новим законом анулювала (*repealed*)⁴⁰ цей закон. У 1767 р. майже через сто років до суду Меріленду у справі *William and Mary Butler v. Boarmen*, звернулися нащадки (*issues*) білої жінки Елеонори «Айріш Нелл» Батлер та чорношкірого Чарльза, які одружилися десь у період після закону 1663 р., але до ухвалення закону 1681 р. Чи мав анулюючий закон від 1681 р. ретроактивний ефект? Якщо так, то це повністю б зруйнувало ефект закону 1663 р. і Батлери ставали вільними; якщо закон 1681 р. застосовували тільки *проспективно*, то Батлери залишилися рабами, адже шлюб укладено під час дії старого закону [Ibid]. Питання, яке тривалий час турбувало величезну сім'ю Батлерів⁴¹. Суд зауважив, що анулюючий закон (*repealing law*) від 1681 р., якщо йому надати таке значення, що він звільняє нащадків від статусу рабів, набутого їх предками згідно із законом 1663 р., буде мати ефект *ex post facto law* [Ibid]. Суд зазначив, що *ex post facto acts* слід тлумачити, наскільки це можливо, на користь набутих (*precedent*) прав⁴² і додав, що закон, який має ефект *ex post facto* має бути сформульовано дуже чітко та ясно (*explicit*) стосовно цього, адже в протилежному разі суд не надасть йому тлумачення, яке зруйнує набуті раніше та добре закріплені права [Ibid]⁴². Суд відмовив Батлерам в їх спробі отримати статус вільних людей, оскільки предки їх нинішнього власника, містера Бормана, набули *права* на їх пращурів у законний спосіб, а тому закон не міг зі зворотною силою їх (*права*) зруйнувати [28]⁴³. У цій справі попередній закон анульовано (*repealed*), але не визнано недійсним (*null and void*), як буде описано в наступному прикладі.

У справі *Helms's Lessee v. Howard* ретроактивний закон застосували для звичайних (рутинних) цивільних справ стосовно нерухомості (землі). У 1699 р. законодавець Меріленду встановив спростовну презумпцію для обрахунку нерухомості, що її зазначено у заповіті (*deed*). За відсутності уточнення заповіт є двозначним стосовно того, чи *дві милі* слід рахувати на *прямій* лінії від кордону земельної ділянки, що вигідно спадкоємцю, або вздовж *нерівних* контурів річки [27]⁴⁴. Для того

⁴⁰ В дискусіях стосовно цієї справи зазначено, що англійські законодавці часто використовували фразу «*null and void*» за аналогією з контрактом чи заповітом, щоб ретроактивно скасувати всі наслідки закону. Фраза анулювання (відкликання) (*repeal*) не має такого значення.

⁴¹ Сім'я Батлерів була однією з найбільших вільних чорних і поневолених родин у Меріленді. Понад 150 зрештою подали до суду на свободу. У кожному разі вони стверджували, що їхній предок Елеонора «Ірландська Нелл» Батлер була вільною білою жінкою.

⁴² Див. також *Maryland Reports A Series Of The Most Important Law Cases, Argued And Determined Provincial Court And Court Of Appeals Of The Thex Province Of Maryland, William and Mary Butler against Richard Boarman, 1770* [28].

⁴³ У 1787 р. у справі *Butler v. Craig* за повторного позову проти нового власника Батлерам все ж вдалося домогтися свого звільнення, однак на тій підставі, що доказів укладання шлюбу між їх пращурами не було. Апеляційний суд відхилив аргументи нового добросовісного набувача (*innocent purchasers*) про те, що було б несправедливо для законодавця робити *ex post facto law* та шкодити його правам.

⁴⁴ Проблема, яку адресовано у справі, поставала тоді, коли заповіт включав нерухомість, яка простягалася певну

щоб мінімізувати суперечки, що виникли через цю невизначеність, ретроспективний закон від 1699 р. визначив, що коли дарувальник не зробив свій намір чітким, суди повинні презюмувати, що довжина, визначена у заповіті, вимірюється скоріше як пряма лінія, ніж крива, що описує контори водойми [Ibid].

Проте у 1704 р. новий закон анулював (відкликав) (*repealed*) закон 1699 р. та, що важливо, оголосив його «*null and void*» (недійсним). Суд у *Helms's Lessee v. Howard* зауважив, що оскільки законодавець не лише відкликав, але й визнав недійсним закон 1699 р., то цим виявив бажання надати йому зворотну силу (*ex post facto*) [Ibid].

Ця справа ілюструє випадок *автентичного тлумачення* законодавця у 1699 р. для усунення двозначностей у судовій практиці стосовно визначення «довжини земельної ділянки». З іншого боку, на прикладі закону від 1704 р. можна побачити розрізнення категорій «*repeal*» (анулювання/відкликання) та «*null and void*» (нікчемний/недійсний) стосовно законів: чи не є ця аналогія з договірним правом у застосуванні до законів, підказкою для розрізнення між ретроспективним законом, що діє прямо з поглядом на минуле, та ретроактивним законом, який змінює саме минуле та діє в ньому⁴⁵?

Знаковою є справа *Calder v. Bull (1798)*, де Верховний Суд США надав тлумачення ст. 9 Конституції США, яка проголошує: «Не може бути видано закон, що має зворотну дію» («*No ... ex post facto Law shall be passed*»). Справа стосувалася ретроактивного закону, яким поновлено строки апеляційного оскарження у справі про спадкування⁴⁶. Ключовим питанням у *Calder v.*

відстань вздовж протікаючої водойми: А передає Б частину земельної ділянки, що розташована на захід від річки Гурно і починається від північного кордону земельної ділянки, та йде вздовж ріки у південному напрямку на дві милі.

⁴⁵ *Zoldan*, на С. 767, наводить справу, яка стосувалася можливості (допустимості) застосування зі зворотною силою (*ex post facto*) *факту*, що має (мав би в минулому) суттєве юридичного значення. У *Timson v. Scarborough (1741)* суд розглядав питання, чи ситуація (*matter*), що виникла після виконання заповіту (*will*) ретроспективно валідує (*validates*) цей заповіт, якщо він був нікчемним на момент його створення. Заповідач володів сімейною власністю (*fee tail*), яку він передав не своєму синові, а іншій особі. За законом заповідачу не дозволялося передавати (*devise*) нерухомість комусь іншому, ніж синові. Проте тоді, коли заповіт розглядався судом (*was probated*), його син вже помер, що викликало питання: чи наступна смерть сина може ретроспективно валідувати заповіт, що був нікчемним (*void*) на момент його створення. Судді надали негативну відповідь: Правочин, нікчемний у своєму створенні, не може бути виправлений постфактум. «*A Devise void in its creation cannot be made good by matter ex post facto*» [27].

⁴⁶ *Calder v. Bull* | 3 U.S. 386 (1798) | Justia U.S. Supreme Court Center. Містер і місіс Булл були спадкоємцями за заповітом лікаря Нормана Моррісона, проте отримали відмову у спадкуванні від суду штату Коннектикут. Коли ж вони спробували оскаржити це рішення понад 1.5 роки потому, то виявили, що закон штату забороняє оскарження, неподані протягом 18 місяців після початкового рішення. Булли переконали законодавчий орган Коннектикуту змінити обмеження, що дало їм змогу успішно оскаржити справу та отримати спадщину. Містер Колдер, перший спадкоємець маєтку Моррісона, передав справу до ВС США, оскі-

Bull було: чи порушує законодавець штату Коннектикут, що діяв у цій справі як вищий судовий орган, ст. 9 Конституції? Судді ВС зазначили, що *ex post facto law*, як в історії англійського права, так і в розумінні конституцій окремих штатів, є виключно законом про кримінальне покарання [29]⁴⁷. Голова Суду, Селмон Портленд Чейз зауважив:

Кожен закон *ex post facto* обов'язково має бути ретроспективним, але не кожен ретроспективний закон є законом *ex post facto*. Заборонені лише перші.

...

Якщо термін «*ex post facto law*» слід розуміти як такий, що включає та забороняє прийняття будь-якого закону, що діє на вже доконаний факт, це значно обмежить повноваження федеральних законодавчих органів і законодавчих органів штату, і наслідки такого розуміння можуть бути непередбачуваними [29].

Іншою важливою справою з цього приводу є *Landgraf v. USI Film Products, 511 U.S. 244 (1994)* [30]. Справа стосувалася застосування в часі поправок до Закону про громадянські права (Civil Rights Act), якими передбачено суд присяжних та цивільну санкцію відшкодування (punitive damage) у справі за позовом особи, яку піддано дискримінації на роботі [30]. На стадії апеляційного оскарження поправки набрали чинності і позивачка просила про повторний розгляд справи, але вже із присяжними та зміною предмета позову. Суд повинен був розв'язати протиріччя між двома прецедентами: (1) *Bradley v. School Bd. of Richmond (1974)*, де суд повинен застосовувати чинний закон на час, коли він виносить своє рішення, якщо це не приведе до явної несправедливості (manifest injustice) або є законодавча вказівка чи законодавча історія про протилежне, та (2) *Bowen v. Georgetown Univ. Hospital (1988)*, де акцентовано на аксіомі, що зворотна сила закону є не бажаною (not favored) [30]. Суд у *Landgraf*:

Презумпція проти зворотної дії законів заснована на елементарних уявленнях про справедливість, яка встановлює, що особи повинні мати можливість знати закон і діяти відповідно. Вказане є глибоко вкоріненим в прецедентному праві цього Суду і знаходить свій вираз в декількох конституційних положеннях, зокрема у кримінальному аспекті, *Ex Post Facto* положення. У цивільно-правовому контексті проспективність (пряма дія) (prospectivity) залишається належним правилом за замовчуванням, якщо тільки Конгрес не зробив

льки він та його дружина претендували на відповідне приміщення за правами дружини, як спадкоємці за законом після лікаря Н. Моррісона; Адвокати сім'ї Колдер, стверджували, що закон, який надає можливість для нового розгляду справи, є *ex post facto* (ретроактивним), забороненим Конституцією США [29].

⁴⁷Судді звернули увагу на історичне походження терміну *ex post facto law*. Вільям Блекстоун (*William Blackstone*):

Є ще більш нерозумний метод, [...] який називається створенням законів постфактум (*ex post facto*); коли після вчинення дії законодавець вперше оголошує її злочином і признає покарання особі, яка її вчинила; тут неможливо, щоб сторона могла передбачити, що дія, невинна, коли вона була скоєна, згодом буде перетворена на вину наступним законом; тому у нього не було причин утримуватися від цього; і будь-яке покарання за неутримання має бути жорстоким і несправедливим (*cruel and unjust*) [28]

чітким свій намір зруйнувати легітимні очікування (*settled expectations*) [30].

4. Види ретроактивності та виняток з презумпції проти неї

В англо-американському праві, заборона дії закону зі зворотною силою є інтерпретаційною презумпцією для тлумачення норм законодавця. Сам же законодавець (парламент) ніколи не обмежував себе у дії в часі. Суд у *Landgraf* визнав, що ретроактивні законодавчі положення можуть служити легітимним цілям (*legitimate purposes*), зокрема, виправляти помилки (*correcting mistakes*) та попереджати обхід (*circumscribing*) нового закону у проміжок часу після того, як законопроект запропоновано, і до моменту його ухвалення [30]. У *Landgraf*, на думку *J. Laitos*, визнано, що презумпція діє лише стосовно матеріальних законів (*substantive*), тоді як процесуальні (*procedural*), юрисдикційні (*jurisdictional*), відновлюючі (*remedial*), роз'яснюючі (*clarifying*) або курувальні (*curative*) можуть бути ретроактивними [31].

Далі «ретроактивність», «ретроспективність», а також «зворотну дію» вважаємо синонімами, оскільки в англо-американській літературі для різновидів «зворотної дії» застосовують означення: «фактична» та «видима (апаратна)», «повна» та «часткова», «первинна» та «вторинна» [31]⁴⁸, «сильна та слабка» або навіть «жорстка та м'яка» [24]. Це усуває необхідність у попередньому розрізненні, оскільки ретроспективність є вторинною (слабкою, м'якою, частковою) зворотною дією, а ретроактивність – первинною (сильною, жорсткою, повною (тотальною)) зворотною дією.

Як зауважує американський дослідник *Laitos*, нове законодавство може застосовуватися *проспективно* (пряма дія) (*prospectively*) або із первинною (*primary*) чи вторинною (*secondary*) ретроактивністю (*retroactivity*). Якщо новий закон застосовує нові правові наслідки до завершених подій, він діє ретроактивно (*retroactively*) [31]. *Вторинна (secondary retroactivity)* виникає набагато частіше, ніж первинна [Id]. Закон, який діє з вторинною зворотною силою, вирішує правомірність вчиненої у минулому дії, але у майбутньому після набрання ним чинності. *Первинна ретроактивність (primary retroactivity)* змінює правові наслідки вчиненої у минулому дії [Id]. Дія, яка була юридично дозволеною в момент її вчинення, стає або недозволеною (*impermissible*), або обтяженою (*burdened*) у минулому [Id]. Розглянемо його схеми [Id] (рис. 1, 2).

Для нас цікавим видається посилання *Laitos* на винятки, де ретроактивність є виправданою – для нематеріальних змін (*non-substantive*). Автор зазначає, що нематеріальні закони, які оперують ретроактивно, допомагають виправити (*rectify*) або попередити (*prevent*) випадки несправедливості (*injustices*), що спричинено минулим законом [31]. Наприклад, т.зв. курувальне законодавство (*curative legislation*) буде залишено в силі якщо: (1) схвалює (*ratify*) попередню поведінку посадових

⁴⁸ Як і судді так і дослідники не завжди відрізняють ретроспективні та ретроактивні закони, як спробували це зробити ми у цій статті. В контексті статті *Laitos* видається, що первинна ретроактивність – це власне ретроактивність, а вторинна ретроактивність – це ретроспективність.

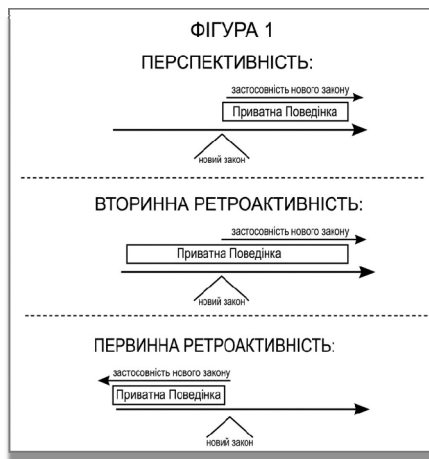

Рис. 1.

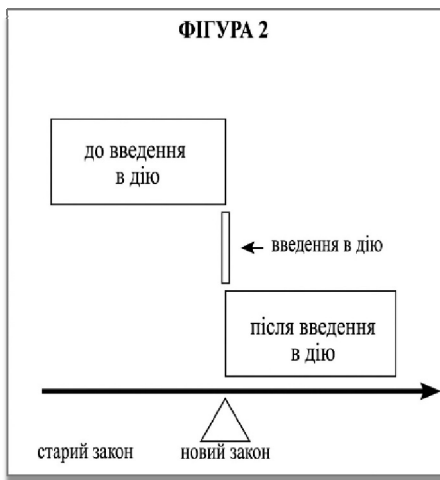

Рис. 2.

осіб, які діяли за відсутності належної правової підстави (*requisite authority*), або (2) ретроактивно курує дефекти (*cure defects*) в адміністративній системі (*administrative system*) [Ibid].

Курувальні норми права є прийнятними через сильний публічний інтерес (*strong public interest*) у справедливій системі управління, а також тому, що вони створюють «такий самий результат, який мав би місце, якби законодавець (зазвичай адміністративне агентство) проголосив первісне правило коректно» [30]. *Laitos* вважає, що поправка (*an amendment*), що лише прояснює (“*clarifies*”) наявний закон, може бути також застосована зі зворотною силою [Ibid].

Теоретично та загалом, як зазначає *Laitos*, вторинна ретроактивність має визнаватися правомірною (*immune from legal attack*), оскільки хоч і зачіпає приватну поведінку до ухвалення нового акту (*pre-enactment period*), але робить це виключно після набрання чинності новим актом (*post-enactment period*) [31]. *Laitos* звертає увагу, що у деяких судових справах за період 1994-1997 рр. релевантним (*pertinent*) питанням було не те, чи має місце негативний вплив на «набуте право» (*vested right*) або створення нового обов'язку, але «чи була ретроактивність корисним засобом для досягнення цілі закону» [31]⁴⁹, тобто чи були ретроактивні аспекти певного закону «раціональними засобами» поширення

певної легітимної цілі законодавця [31]. Якщо так, то це також могло б безпечно підлаштувати наявні права (*safely readjust existing rights*) [31].

Автентичне тлумачення у своїй суті спрямовано не на зміну матеріальних норм, а на виконання схожих функцій. Коли наявне розуміння норми суперечить її меті, не відповідає оригінальному наміру чи реаліям сьогодення, то саме законодавець, а не суддя, на нашу думку, має відреагувати, зокрема, шляхом ретроспективного її роз'яснення.

Проблематику зворотної дії норм в США досліджував *Daniel Troy*, який пропонує розподілити ретроактивні (*retroactive*) закони на дві підкатегорії: (1) сильно ретроактивні (*strongly retroactive*), які діють (*are effective*) “навіть до дати їх ухвалення” [44], а також (2) слабо ретроактивні (*weakly retroactive*) – діють прямо, але явно (*explicitly*) змінюють наслідки минулої поведінки [44]. *Troy* зазначає, що згідно з нормативним (належним) (*normative*) поглядом є лише один тип сильно або слабо ретроактивних законів, які є виправданими (*justified*), – курувальні закони (*curative laws*), які розроблено (*designed*) для відновлення *status quo* [44]. Курувальне законодавство, зазначає він, слугує переважно тим самим цінностям (*values*), що й обмеження на ретроактивну правотворчість – захист очікувань, зокрема, щоб змінити шокуюче (*surprising*) судове тлумачення закону, на яке ніхто не очікував [Ibid]⁵⁰. Як альтернативний нормативному підходу (*rule based*) *Troy* пропонує мультифакторний (*multifactor*) аналіз, який уповноважує суди визначати законодавство, яке «заходить задалеко» (*goes too far*) [44]. Законодавство може бути визнано нечинним (*invalid*) як таке, що несправедливо та зі зворотною дією розстроює «стабільну» рівновагу (*stable equilibrium*) [44]⁵¹. Хоча ці фактори не встановлюють правило стосовно чіткого розмежування (*bright line rule*), є думка, зазначає *Troy*, що ретроактивність є питанням ступеню (*degree*)⁵². Інша позиція полягає в тому, що судам слід фокусуватися на природі та силі (*nature and strength*) суспільного інтересу (*public interest*), якому служить закон (*statute*), обсяг в якому закон змінює або скасовує вже визнане право (*asserted reenactment right*) та суть (*nature*) права, яке цей закон змінює [Id]⁵³.

Слід зауважити, що в США та більшості штатів ретроактивність законів або заборонена⁵⁴ або не віта-

⁵⁰ Daniel E. Troy, *Toward a Definition and Critique of Retroactivity* (2000). див. вн. пос. 40 на Portal-to-Portal Act (1947).

⁵¹ Див. вн. пос. 9, 48, де *Troy* посилається та цитує *Jill Fisch* «*Retroactivity and Legal Change: An Equilibrium Approach* (1997)»: «якщо правило зберіглося протягом часу, якщо застосовано у низці справ, і його контори встановлено найвищим законодавчим органом (*high law-making body*), тоді це правило складніше змінити». На нашу думку, цей підхід можна застосувати до судових позицій тлумачення (інтерпретаційних норм). Як ми стверджували в інших статтях, оперативне втручання законодавця часто слугує ключовим критерієм прийнятності автентичного тлумачення [44].

⁵² Див. вн. пос. 51, де *Troy* посилається та цитує *Jill Fisch*.

⁵³ Див. вн. пос. 53 на *Charles B. Hochman* «*The Supreme Court and the Constitutionality of retroactive Legislation*» (1960).

⁵⁴ Див. *Jeffrey Omar Usman* (2014): «На додаток до Нью-Гемпшира є щонайменше дев'ять інших штатів, чий консти-

⁴⁹ вн. пос. 106 на *Usery v. Turner Elkhorn Mining Co.* (1976), *Barrick Gold Exploration, Inc. v. Hudson* (6th Cir. 1995)

ється, а там де й допускається, то скоріше як *ultima ratio* чи виняток.

У штаті Мінесота на законодавчому рівні встановлено вісім критеріїв⁵⁵, якими слід керуватися при визначенні наміру законодавця, якщо слова закону не є чіткими, серед яких законодавчі та адміністративні тлумачення закону (*legislative and administrative interpretations of the statute*) [33]. Вказане підтверджує, що роль законодавця не завершується після прийняття закону, а його думка враховується суддями і під час тлумачення. У Мінесоті жоден закон не може бути засвідчено (інтерпретовано) (*construed*) ретроактивно за відсутності чіткого й очевидного (*clear and manifest*) наміру законодавця [33]⁵⁶. Проте винятком з цього правила (презумпції) є закони, які суди визнають лише роз'яснювальними та курувальними [34]. Той закон, що роз'яснює (*clarifying*), – лише коригує (*corrects*) раніше ухвалений закон для того, щоб відобразити (*reflect*) оригінальний, завжди наявний (*preexisting*) намір [Id]. Подібні коригування часто роблять з таких причин: (1) Наявний закон ненавмисно (*inadvertently*) не охопив чітко якесь питання [Id]⁵⁷. У справі *Schoening v. United States Aviation Underwriters, Inc. (1963)* ВС Мінесоти зауважив, що валідуючим (*validating*) є акт, метою якого є виправити (*cure*) минулі помилки, упущення та нед-

туції містять широкі обмеження на ретроактивне цивільне законодавство: Колорадо, Джорджія, Айдахо, Массачусетс, Міссурі, Нью-Мексико, Огайо, Теннессі та Техас. Громадяни цих штатів становлять 24% населення Сполучених Штатів; так, майже кожен четвертий американець може знайти пряму заборону проти ретроактивних цивільних законів у конституції свого штату. Конституції Джорджії та Техасу забороняють приймати будь-який «retroactive law». Конституція Теннессі так само забороняє Генеральній Асамблеї приймати будь-який «retrospective law» (ретроспективний закон). Конституції Міссурі, Айдахо та Колорадо забороняють ухвалення закону, який є «retrospective in its operation» [32].

⁵⁵ 645.16 LEGISLATIVE INTENT CONTROLS: «Якщо слова закону не є чіткими, намір законодавчого органу можна з'ясувати, враховуючи, серед інших питань [33]:

- (1) привід та необхідність, що сприяли ухваленню закону (the occasion and necessity for the law);
- (2) обставини, за яких його прийнято (the circumstances under which it was enacted);
- (3) зло, яке намагались виправити (the mischief to be remedied);
- (4) мета, яку необхідно досягти (the object to be attained);
- (5) попередній закон, якщо такий був, включаючи інші закони на ту саму чи подібну тему (the former law, if any, including other laws upon the same or similar subjects);
- (6) наслідки конкретного тлумачення (the consequences of a particular interpretation);
- (7) історія (матеріали) прийняття закону (the contemporaneous legislative history); and
- (8) законодавчі та адміністративні тлумачення закону (legislative and administrative interpretations of the statute)».

⁵⁶ 645.21 PRESUMPTION AGAINST RETROACTIVE EFFECT. «No law shall be construed to be retroactive unless clearly and manifestly so intended by the legislature» [33].

⁵⁷ Вн. пос. 12 на *Wallace v. Comm'r of Taxation, (1971)*, *Farm Credit Bank of St. Paul v. Ahrenstorff, (Minn. App. 1992)*. Зазначається, що згідно з нещодавньою (станом на 10.2024 р.) позицією апеляційного суду в Мінесоті «[суд] не може самостійно надавати підстави (supply) того, що законодавець [щось] навмисно або ненавмисно впускає з уваги» [34].

балість, так, зробивши дійсним те, що до його прийняття було недійсним [36]⁵⁸. Суд зазначив, що закон у цій справі був доповнюючим актом (*supplementing act*), який лише додав те, що упущено (*left out*) в оригінальному акті, який [він] не [...] переглядає чи змінює [...] у більш технічному розумінні (*technical sense*) зі зворотною силою [36]⁵⁹.

(2) Попередній закон містив очевидну помилку або був двозначним стосовно обсягу своєї дії (*ambiguous in its coverage*), а отже, потребував покращення мовної якості (*language refinement*) [34]. У справі *Rural American Bank of Greenwald v. Herickhoff (1992)* Суд зазначив, що уточнення у новому законі терміну «підписано» (*signed*) як будь-який знак, що засвідчує волю особи (а не тільки власноручний підпис) не було зміною закону, а тому роз'яснення слід розуміти у законах ретроактивно [35]⁶⁰. У справі *Nardini v. Nardini (1987)*

⁵⁸ (Переклад з англ): «to cure past errors, omissions, and neglects, and thus to make valid what, before its enactment, was invalid».

⁵⁹ Згідно з Єдиним законом про Аеропорти 1945 р.:

«Жоден позов... про деліктне правопорушення, не може бути поданий і тривати проти... муніципалітету або його посадових осіб... у зв'язку з будь-якими діями, вчиненими в... технічному обслуговуванні, експлуатації... або управлінні будь-яким аеропортом...».

У 1954 р. двоє приватних осіб з дозволу муніципалітету селища Еплтон за свій кошт збільшили та реконструювали ангар для літаків, який належав муніципалітету, після чого отримали його в оренду за 1 дол. на 99 років. І Міллер, і Вілсон відтоді отримували гроші від осіб, які використовували вільні місця в ангарі. Літаки Нацгвардії та інші літальні апарати зберігалися в ангарі час від часу. У 1960 р. муніципалітет Еплтон придбав страховий поліс, в якому передбачалося, що компанія виплачуватиме всі суми, які застраховане селище може бути зобов'язане сплатити за тілесні ушкодження, а також пошкодження майна в ангарі. Поліс включав і страхування відповідальності володільця ангара (*hangarkeeper's*). 02 липня 1960 р. під час сильного шторму ангар зруйновано, а літаки, які там зберігалися, пошкоджено.

У 1961 р. муніципалітет Еплтон ухвалив Акт: «Придбання страхування селищем позначатиме відмову від захисту урядового імунітету в межах такого покриття в страховому полісі...».

Суд вирішив, що право муніципалітету Еплтон застрахувати свою майнову відповідальність було завжди (незважаючи на «суверенний імунітет від позовів»), а тому його страховик (другий співвідповідач) не може розраховувати на захист від позову, апелюючи до закону 1945 р. та до заборони застосувати акт про страхування від 1961 р. зі зворотною силою [36].

⁶⁰ *Див. Rural American Bank of Greenwald v. Herickhoff (1992)*. У травні 1986 р. подружжя М. і Д. Герікхофф отримали від банку позику, щоб успішно засіяти врожай. Половину позики в розмірі \$175,000 банк оформив на них особисто, а іншу половину – на ім'я батька М., містера Б. Згідно з договором позики після отримання першого врожаю на фермі грошові кошти мають піти на оплату заборгованості Б. Всупереч домовленості кошти від продажу врожаю використано для погашення позики на ім'я М і Д [35].

Стрижневою проблемою (*the linchpin issue*) стало тлумачення терміну «підписано» (*signed*). Договір позики оформлено на фірмовому бланку (*letterhead stationery*) з усіма реквізитами банку, проте його представники не поставили власноручний підпис. Згідно з діючим законом: «... Боржник не може порушувати позов (або «підтримувати позов»)

Суд розглядав спір стосовно постійного чи тимчасового утримання чоловіком колишньої дружини після розлучення у червні 1985 р. У серпні 1985 р. набрали чинності поправки до закону [37]⁶¹, метою яких було прояснення (*clarifying*) факторів, які слід врахувати у призначенні утримання у справах про розлучення та які не містили положення про їх ретроактивність. Суд застосував ці поправки, оскільки законодавчий орган чітко виявив свій безпомилковий намір, що поправки не мал[и] на меті змінити суть закону, а лише виправити тлумачення, а тому акт, який уточнює норму, слід читати у статутному праві ретроспективно [38]⁶².

(3) Наявний закон містив загальні фрази, що, як ви-

на підставі кредитної угоди, якщо ця угода... не підписана кредитором...».

У 1991 р. на стадії апеляційного провадження сім'я Герікхофф переконала законодавця внести уточнення у термін «підпис» (*signed*). Поправками встановлено, що підпис «включає будь-який символ, виконаний або прийнятий стороною з дійсним наміром засвідчити (*authenticate*) письмовий документ (*writing*)». Законодавець зауважив, що новий текст покликає «прояснити намір законодавця (*clarify the intent of the legislature*), і включення «засвідчення» у зміст поняття «підписана» є для того, щоб прояснити, що в розумінні Акта повний підпис (*a complete signature*) не є необхідним». Апеляційний суд застосував вказані положення та став на користь Б. [35].

ВС *Міннесоти* зауважив, що хоча поправка від 1991 р. не передбачала явно, що її слід застосовувати ретроактивно, вона стверджувала, що її ціллю було «прояснити намір законодавця». Суд, посилаючись на рішення у справі *Nardini v. Nardini* (1987), повідомив: «Роз'яснення слід розуміти у законах ретроактивно» (*Clarifications are to be read into statutory laws retroactively*).

Суддя *Сімоннет* у збіжній думці (*concurrence*) зауважила: «Будь-яка спроба надати зворотну дію (ретроактивний ефект) «уточненню», отриманому виключно за ініціативи розчарованого позивача, який прагне скасувати несприятливе рішення у ще не завершеній справі, що перебуває на розгляді, повинна сприйматися з великим скептицизмом». (1) «Проте, якщо поправка спрямована лише на «роз'яснення» тлумачення статуту, ... уточнююча поправка може бути застосована ретроактивно. Є обґрунтування (*rationale*), що законодавець не змінює свою позицію, проте лише робить зрозумілим законодавчий намір, який завжди був таким». (2) «Чим більше сумнівів чи двозначності навколо статуту (закона), тим вища ймовірність, що поправка до цього статуту має на меті його уточнити (прояснити), а не змінити закон», (3) «якщо змінене значення (*amended meaning*) або потреба в ньому передвіщувалася (*was foreshadowed*) в наявному законі, то законодавець може бути схильний надати цьому зміненому значенню зворотну дію (*retroactive effect*) і прямо про це заявити» [35].

⁶¹ «У випадках, коли є певна невизначеність з необхідності присудження постійного [чи тимчасового] утримання, суд повинен призначити постійне утримання, залишивши свій наказ відкритим для подальшої зміни».

⁶² Суд посилається на *Holman v. All Nation Ins.* (Minn.1980); Див. також пос. 10 Суду на Слухання перед Судовим комітетом Сенату (22 березня 1985 р.): «... сенатор Ембер Рейхголт, автор поправки, ... заявив, що в розділ внесено зміни у відповідь на рішення ... Суду у справі *Otis v. Otis*, 299 N.W.2d 114 (Minn.1980), «щоб було дуже, дуже ясно, що насправді ми хочемо, щоб постійне утримання подружжя було можливістю, і що реабілітаційні аліменти жодним способом не повинні перешкоджати можливості постійного утримання подружжя» [38].

явилося в подальшому, потребувало уточнення [34].

(4) Суди помилково розтлумачили (*misinterpreted*) конструкцію наявного закону [Ibid].

Конституція штату **Огайо** містить заборону на ухвалення ретроактивних законів, але Генеральна Асамблея може загальними законами уповноважити суди, на справедливих та рівномірних (*just and equitable*) умовах, надавати сили (*to carry into effect*) явно вираженому наміру (*the manifest intention*) сторін (*parties*) та посадових осіб (*officials*), шляхом виправлення (*curing*) упушень, дефектів та помилок у [законодавчих] інструментах (*instruments*) і процедурах (*proceedings*), що виникли через їхню невідповідність (*want of conformity*) законам цього Штату [38]⁶³. ВС *Огайо* у справі *Bielart v. Bielart* (2000): «Суто відновлювальний (*remedial*) закон не порушує [...] Конституцію, навіть коли діє ретроактивно» [42]. У штаті **Флорида**, як зазначає *Laura K. Wendell*, курувальне законодавство нерідко слугує засобом виправлення помилок, зокрема, для узаконення (валідації) попередніх дій виконавчої гілки [45]. У *Jasinski v. City of Miami* (2003):

коли законодавчий орган добросовісно (*in good faith*) ухвалює курувальний (*curative*) закон, щоб ратифікувати (*ratify*), валідувати чи підтвердити будь-який акт, який він міг авторизувати (*authorize*) з самого початку, то у такому випадку це суперечило б інтересам суспільства, якби позивачам було дозволено отримати випадкові (незаслужені) переваги (*a windfall*) [...] з підстав [...], які законодавець може нейтралізувати у конституційний спосіб (*constitutionally eliminate*), виправивши будь-який недолік в законі [45].

5. «Якби бажання були кінями, то їздили б і жебраки»⁶⁴

У сучасному праві **Англії** питання ретроактивності розглядав *Jaime Phillips Letelier* (2023). Цікавою видається його думка про те, що презумпція проти ретроактивності не гарантує стабільність правових норм та плани індивіда (*individual planning*), оскільки регуляторний контекст (*regulatory context*) може постійно змінюватися, не застосовуючи такі зміни ретроактивно [40]. *Letelier* зазначає, що ретроактивність можна розділити на фактичну (*актуальну*) (*actual*) та видиму (*апарентну*) (*apparent*): «Фактична ретроактивність – це вплив норми чи рішення на події, що відбулися в минулому, тоді як *апарентна* ретроактивність – це дія норми чи рішення на події, що виникли в минулому та ще не завершені, на які негайно впливає наступна норма, рішення чи політика, не маючи «належної» (*properly*) зворотної дії» [40]⁶⁵. Автор звертає увагу, що певною пом'якшеною (*mitigated*) формою *апарентної* ретроактивності деякі науковці вважають ефект (вплив) норми на «плани, що зроблено в минулому», тобто руйнування легітимних очікувань минулого [40].

Letelier зазначає, що ретроактивні рішення, які змінюють (*alter*) певну форму нечесного планування (*un-*

⁶³ §28_Retroactive laws.

⁶⁴ Відома англійська говірка: «*If wishes were horses, beggars would ride*». Цікавими, в контексті «легітимних очікувань», є також «Сподівання – не стратегія» (*Hope is not a strategy*), «Не рахуй кур, доки вони не вилупляться» (*Don't count your chickens before they hatch*)

⁶⁵ вн. пос. 18 на *Jürgen SCHWARZE, European Administrative Law, Rev. edition, Sweet & Maxwell, London, 2006, pp. 1120-1121*

fair planning) або сподівання (*reliance*) зі сторони громадянина не повинні породжувати жодних проблем [40], адже чи повинно право захищати форму планування, яке є нелегітимне (*illegitimate*)? Зі свого боку, «*Illegitimate*» з англійської можна перекласти як (1) «незаконне, несанкціоноване законом» (*not sanctioned by law*), або (2) як щось «нерозумне або нечесне» (*not reasonable or fair*), (3) нелогічне, тобто «неправильно виведено або виснувало» (*not rightly deduced or inferred*) [40]. На нашу думку, другий та третій варіант підходить для ситуацій, коли інтерпретаційне припущення, хоч і не є прямо виключеним з тексту норми, чи, можливо, навіть підпадає під її текстуальний вираз, проте є «нерозумним» чи «неправильно аргументовано», що робить його «нелегітимним». Це підтверджується тим, що суди часто вживають вираз «розумні очікування».

Letelier стверджує, що зміна правового становища (*legal positions*), що зародилося (*originating*) в минулому включає зміну, заперечення чи відступ від чогось «вже вирішеного» в минулому [40]. Подібна ситуація відрізняється і є більш проблемною, ніж сама лише фрустрація (*frustration*) очікування, яким би легітимним воно не було [Ibid]. Вказане розмежування є важливим, на думку *Letelier*. Проблема накладання (*overlapping*) концепту заборони ретроактивності на концепт легітимних очікувань може створити надмірний (*excessive*) захист легітимних очікувань, підриваючи здатність влади впроваджувати зміни в попередні рішення для загального блага [Ibid]. Через це, як каже *Letelier*, можемо отримати «небезпечний бленд»: «заборона (*ban*) на фрустрацію легітимних очікувань» [Ibid].

У справі *Odelola v. Secretary of State for the home Department (2009)* дипломована медикіня з Нігерії у січні 2006 р. успішно подала заявку на постійне проживання (*leave to remain*) у Сполученому Королівстві, оскільки чинні міграційні правил передбачали, що лікар з прийнятним (*acceptable*) рівнем підготовки можуть залишитися як інтерни. Проте у березні 2006 р. міграційні правила уточнено і прийнятним тепер вважали визнаний диплом Сполученого Королівства з медицини, що призвело до відмови в її заявці. Судді – Лорди мали вирішити: чи застосовується нове правило до заявок, що належно оформлено та подано до набрання чинності новим правилом? Відповідь була ствердна, адже, як процитував *Lord Brown of Eaton-Under-Heywood*, на відміну від набутих прав (*vested rights*) за актом парламенту та/або прийнятими на його виконання підзаконними актами (*statutory instruments*) певна політика (*policy*) може змінитися у будь-який момент [42]⁶⁶.

Lord Neuberger of Abbotsbury зазначив, що заявниця поза сумнівом мала надію або навіть очікування, але не мала юридичного права (*legal right*) [42]⁶⁷. Лорд додав, що у дійсності презумпція проти ретроспективності як така є правилом тлумачення (*a rule of construction*) або фактором, що його слід врахувати у тлумаченні закону чи правила, але нематеріальним (*substantive*) чи навіть процесуальним правом [42]⁶⁸. Цитуючи *Staughton LJ*, він нагадав, що її застосування не є лише питанням класифікації нормативного акта (*enactment*) як «retro-

spective or not retrospective», але це цілком може бути питанням ступеня (*degree*) – чим більшою є несправедливість (*unfairness*), тим більше очікується, що Парламент чітко вкаже, що саме таким був його намір [42]⁶⁹. Оскільки у цій справі поправки були уточненням нормодавця у сфері міграції, великої несправедливості (*unfairness*) заподіяно не було, оскільки набуті права були відсутні.

Letelier наголошує, що влада повинна бути дуже обережною стосовно законодавства, яке має дійсну (*actual*) ретроактивність, навіть коли воно ухвалено з курувальних (*curative*) або соціальних (*welfare*) підстав [40]. Він далі пропонує змінити термінологію так:

Повна (*total or full*) ретроактивність: норма діє на події, завершені (*concluded*) в минулому, оскільки юридичний ефект нової норми застосовується до факту, що передував її прийняттю [40].

Часткова (*partial*) ретроактивність: ефект норми, який застосовує нові юридичні наслідки в теперішньому часі до подій та транзакцій, що зародилися (*originating*) в минулому [40]. Далі він переводить дискусію у площину публічного інтересу і звертає увагу, що інколи реалізація якогось очікування (*expectation*) (1) не підриває (*undermine*) серйозно публічний інтерес, який переслідує нова норма, що змінює попередню (*inconsistent norm*).

Letelier зауважує, що реалізація очікування, яке хоч і формально не відповідає нормативному акту (*regulation*), може відповідати цілям, що він переслідує, залежно від конкретних обставин справи [40]. В цьому разі суди можуть захистити подібне очікування, навіть якщо воно суперечить новій нормі. І навпаки, якщо реалізація певного очікування підриває суспільний інтерес, суди надаватимуть йому меншого захисту [40].

В контексті **актів тлумачення** можемо допустити, що помилкове, але допустиме інтерпретаційне припущення індивіда інколи може бути захищене судом, якщо воно серйозно не шкодить суспільному інтересу та цілям закону. Питання, яке очевидно є практичним (балансування інтересів), а тому не може бути вирішено на теоретичному рівні.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження автор встановив, що в українській правовій системі, судовій практиці є дуалізм розуміння зворотної дії законодавства у часі, що призводить до правової невизначеності, нерівного ставлення до громадян у схожих ситуаціях, коли нормативний акт вдосконалює, уточнює, роз'яснює попередній, але до них не застосовується.

Автором обґрунтовано розрізнення на теоретичному рівні ретроактивності та ретроспективності законів (актів), залежно від того чи діє («діяє») новий акт до моменту його ухвалення, або лише «розглядає» старі факти по-іншому. Водночас показано, що ретроспективність інколи розуміють як другий (слабкий, вторинний, частковий) вид ретроактивності.

Вказане розрізнення зумовлює необхідність розглянути поправки до ст. 59 Закону України «Про правотворчу діяльність» («Зворотна дія нормативно-правового акта у часі»), шляхом уточнення у такий спосіб: «виникли та завершилися (*реалізувалися*) до дня наб-

⁶⁶ п. 37

⁶⁷ п. 53

⁶⁸ п. 55

⁶⁹ п. 57

рання новим нормативно-правовим актом чинності». Доцільно також уточнити, що новий акт зі зворотною дією вважається таким, що «діє з визначеної дати в минулому».

Доведено, що англійська презумпція (або заборона) проти ретроактивності *не застосовується* до законів, метою яких є «роз'яснення» попереднього закону. Тобто досягнуто заплановану мету дослідження – обґрунтувати доцільність застосування автентичного (законодавчого) тлумачення закону зі зворотною дією. Автором запроваджено український термін «виправний закон» або «курувальний закон», який є найбільш наближеним до

«*curative law*» як за змістом, так і за формою. Цей вид закону не повинен отримувати спротив з підстав його ретроспективності, оскільки виконує лише функцію з обслуговування (зокрема тлумачення) первісного закону, заповнює прогалини, усуває колізії тощо.

Перспективами подальших розробок у цьому напрямі автор вважає (1) проведення дослідження зі з'ясування оригінального змісту терміну «зворотна дія» у ст. 58 КУ, (2) з'ясування виключних випадків, коли автентичне (законодавче) тлумачення може діяти в минулому, зокрема ставати підставою для перегляду рішень в адміністративних (судових) справах.

Список використаних джерел

1. Лепіш Н.Я., Павлович-Сенета Я.П. Дія актів тлумачення норм права у часі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. Т. 5. С. 41–44. DOI: 10.32782/2524-0390/2019.5.8
2. Верховний Суд. Визначення конституційності закону чи іншого правового акта: чия компетенція в розумінні ст. 7 КАСУ, 2025. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0rQbf_OOBf0
3. Словник – тлумачий словник української мови, орфографічний словник онлайн. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php>
4. Рішення Конституційного Суду України від 12.07.2019 у справі № 5-р(І)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text>
5. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX: станом на 19 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
6. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 07.11.2023 у справі № 520/9778/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114834843>
7. Окрема думка суддів Шарапи В.М. та Мороз Л.Л. Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31.03.2021 у справі № 803/1541/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97735213>
8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19.12.2023 у справі № 907/849/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115859317>
9. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 27.03.2025 у справі № 753/3721/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126328329>
10. Переведення житлових будинків і приміщень (квартир) у нежитлові в м. Кривому Розі: Порядок від 28.08.2013 № 2161. URL: <https://share.google/dWQmGnoV0XiKkKHd>
11. Рішення Центрально-Міського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 24.03.2023 у справі № 216/3324/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119580074>
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо призначення і виплати одноразової грошової допомоги: Закон України від 09.12.2023 № 3515-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-20#Text>
13. Третякова Г. Відповідь. 16 трав. 2025 р. адвокат Якименко Т. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів. № 04-30/19-2025/139358. Лист. URL: <https://drive.google.com/file/d/13ISoJMTYRTbH57YniWZuTtkqGjabEO/view?usp=sharing>
14. Галімський С. Відповідь. 15 лип. 2025 р. адвокат Якименко Т. Департамент соціального забезпечення Міністерства оборони України. № 220/13/22897. Лист. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ut87K0EFS6IbYRkuVyfbExcwuj4jzyPE/view?usp=sharing>
15. Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10.05.2024 у справі № 440/6725/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118962318>
16. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 24.01.2025 у справі № 120/2169/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124670743>
17. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду від 09.09.2025 у справі № 560/1455/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130136675>
18. Постанова Восьмого апеляційного адміністративного суду від 29.09.2025 у справі № 460/14164/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130628197>
19. Постанова Другого апеляційного адміністративного суду від 12.09.2025 у справі № 520/1329/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130175727>
20. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 23.12.2025 у справі № 160/7816/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132877003>
21. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10.05.2023 у справі № 640/5320/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110772372>
22. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 23.07.2024 у справі № 280/3308/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120634376>
23. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
24. Waldron J. Retroactive law : How Dodgy was Duynhoven? *Otago law review*. 2004. Vol. 10. № 4. pp. 631–654. URL: <https://www.austlii.edu.au/au/journals/OtaLawRw/2004/8.pdf>
25. Palmer A., Sampford C. Retrospective Legislation in Australia: Looking Back at the 1980s. *Federal Law Review*. 1994. Vol. 22. № 2. pp. 217–277. URL: <https://doi.org/10.1177/0067205x9402200201>
26. Finlay L. A Judicial Fiction? Retrospectivity and the Role of Parliament. *Monash University Law Review*. 2019. Vol. 2. № 45. pp. 435–60. DOI: 10.26180/11931291
27. Zoldan E.C. The Civil Ex Post Facto Clause. *Wisconsin Law Review*. 2015. No. 727. DOI: 10.2139/ssrn.2469141
28. Argued and Determined Provincial Court and Court of Appeals of the Thex Province of Maryland. 1809. Maryland Reports a Series of the Most Important Law Cases. by Thomas Harris, Junior, Clerk of the Court of Appeals., John M'henry, Attorney at Law. URL: https://msa.maryland.gov/megafile/msa/speccol/sc5400/sc5496/000500/000534/images/1_h_mch_371.pdf
29. *Calder v. Bull*, U.S. Supreme Court. № 3 U.S. 386, 06.08.1798. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/386/#tab-opinion-1935355>
30. *Landgraf v. USI Film Products*, 511 U.S. 244 (1994). № 92–757, 26.04.1994. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/386/#tab-opinion-1935355>
31. Laitos J.G.. Legislative Retroactivity. *Washington University Journal of Urban and Contemporary Law*. 1997. Vol. 52, № 1. pp. 81–159. URL: https://openscholarship.wustl.edu/law_urbanlaw/vol52/iss1/13/
32. Omar Usman J. Constitutional Constraints on Retroactive Civil Legislation: The Hollow Promises of the Federal Constitution and Unrealized Potential of State Constitutions. *Nevada law journal*. 2013. Vol. 14. № 63. pp. 63–100. URL: <https://repository.belmont.edu/lawfaculty/101/>
33. Minnesota Statutes: STATUTES, CONSTRUCTION Chapter 645 of 28.04.1941. URL: <https://www.revisor.mn.gov/statutes/cite/645.16>
34. Davis M. Retroactivity of Statutes. St. Paul: Minnesota House Research Department. 2024. 8 p. URL: <https://www.house.mn.gov/hrd/pubs/retrostat.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).
35. Supreme Court of Minnesota, *Rural American Bank of Greenwald v. Herickhoff*. № CX-90-2341, 05.06.1992. URL:

- <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/1992/cx-90-2341-2.html>
36. Supreme Court of Minnesota, *Schoening v. United States Aviation Underwriters, Inc.* № 38,700, 38,701, 15.03.1992. URL: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/1963/38-700.html>
37. Minnesota Session Laws - 1985 Regular Session: CHAPTER 266-S.F. of 31.05.1985 № 196. URL: <https://www.revisor.mn.gov/laws/1985/0/266/#laws.0.2.0>
38. Supreme Court of Minnesota, *Nardini v. Nardini.* № C1-85-1421, 23.10.1987. URL: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/1987/c1-85-1421-2.html>
39. Constitution of the State of Ohio of 17.06.1851. URL: <https://www.ohiosos.gov/globalassets/publications/election/constitution.pdf>
40. Phillips Letelier J. Retroactivity and legitimate expectation in the UK Administrative Law. *Revista de Derecho Público: Teoría y método.* 2023. Vol. 7. pp. 83–109. URL: https://doi.org/10.37417/rpd/vol_7_2023_1259
41. Merriam-webster dictionaries. An Encyclopædia Britannica Company Search Dictionary New. 2026. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/illegitimate>
42. *Opinions in Odelola (FC) (Appellant) v Secretary of State for the Home Department (Respondent)*, House of Lords of 20.05.2009 in case № [2009] UKHL 25. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldjudgmt/jd090520/odelola.pdf>
43. Supreme Court of Ohio. № 19982386, 05.01.2000. URL: <https://law.justia.com/cases/ohio/supreme-court-of-ohio/2000/>
44. Troy D.E. Toward a Definition and Critique of Retroactivity. *Alabama Law Review.* 2000. Vol. 51, № 3. pp. 1329–1353. URL: <https://law.ua.edu/lawreview/volume-51/>
45. Wendell K.L. Mistakes happen: fixing them through curative legislation. *Stetson Law Review.* 2008. Vol. 37. pp. 459–469. URL: <https://stetsonlawreview.org/wp-content/uploads/2022/02/37.2.04.Wendell.pdf>
46. Берназюк Я. Темпоральний підхід до вирішення колізії між актами законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. Т. 2, № 72. С. 43–52. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.72.40
47. Загінній-Заболотенко З.А., Панченко Н.М. Можливість зворотної дії результатів судового тлумачення кримінального закону в контексті його правової визначеності. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. No. 5. С. 688–693. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.05.106
48. Ухвала Касаційного адміністративного суду від 23.10.2025 у справі № 520/1329/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131264455>
49. Ухвала Касаційного адміністративного суду від 04.08.2025 у справі № 400/1045/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129331370>
50. Ухвала Касаційного адміністративного суду від 20.06.2025 у справі № 560/19656/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128293262>

References

1. Lepish N.L., Pavlovych-Seneta Y.P. The validity of acts of interpretation of law in time. *Comparative-analytical law.* 2019. Vol. 5. pp. 41–44. DOI: 10.32782/2524-0390/2019.5.8 (in Ukrainian).
2. Supreme Court. Determination of the constitutionality of a law or other legal act: whose competence within the meaning of Art. 7 KASU, 2025. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0rQbf_OOBf0 (in Ukrainian).
3. SLOVNYK - Explanatory dictionary of the Ukrainian language, spelling dictionary online. URL: <https://slovnkyk.ua/index.php> (in Ukrainian).
4. Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 12.07.2019 in no. 5-r(I)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text> (in Ukrainian).
5. On law-making activity: Law of Ukraine of 24.08.2023 no. 3354-IX: as of 19 April 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (in Ukrainian).
6. Resolution of the Administrative Cassation Court within the Supreme Court of 07.11.2023 in no. 520/9778/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114834843> (in Ukrainian).
7. Separate opinion of judges V.M. Sharapa and L.L. Moroz of Administrative Cassation Court within the Supreme Court 31.03.2021 in no. 803/1541/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97735213> (in Ukrainian).
8. Resolution of the Administrative Cassation Court within the Supreme Court of 19.12.2023 in no. 907/849/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115859317> (in Ukrainian).
9. Resolution of the Administrative Cassation Court within the Supreme Court of 27.12.2025 in no. 753/3721/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126328329> (in Ukrainian).
10. Procedure for the transfer of residential buildings and premises (apartments) to non-residential ones in Kryvyi Rih: Act of 28.08.2013 no. 2161. URL: <https://share.google/dWQmGgnoV0XiKkKHd> (in Ukrainian).
11. Decision of Central City District Court of the city of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region of 24.03.2023 in no. 216/3324/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119580074> (in Ukrainian).
12. On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Appointment and Payment of One-Time Cash Assistance: Law of Ukraine 09.12.2023 no. 3515-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3515-2c0#Text> (in Ukrainian).
13. Tretiakova H. Response. May 16. 2025 Attorney at Law Yakymenko T. Committee on Social Policy and Protection of Veterans' Rights. № 04-2025/139358. Letter. URL: <http://google.com/file/d/13ISoJMTYRT-bh57YniWZuITkqGjabEO/view> (in Ukrainian).
14. Halimskyi S. Response, 15 Jul 2025 Attorney at Law Yakymenko T. Department of Internal Security of the Ministry of Defense of Ukraine. No 220/13/22897. Letter. URL: <http://google.com/file/d/13ISoJMTYRT-bh57YniWZuITkqGjabEO/view> (in Ukrainian).
15. Resolution of the Administrative Cassation Court within the Supreme Court of 10.05.2024 in no. 440/6725/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118962318> (in Ukrainian).
16. Decision of the Vinnytsia District Administrative Court dated 24.01.2025 in no. 120/2169/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124670743> (in Ukrainian).
17. Resolution of the Seventh Administrative Court of Appeal dated 09.09.2025 in the case no. 560/1455/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130136675> (in Ukrainian).
18. Resolution of the Eighth Administrative Court of Appeal dated 29.09.2025 in no. 460/14164/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130628197> (in Ukrainian).
19. Resolution of the Second Administrative Court of Appeal dated 12.09.2025 in no. 520/1329/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130175727> (in Ukrainian).
20. Decision of the Dnipropetrovsk District Administrative Court dated 23.12.2025 in no. 160/7816/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132877003> (in Ukrainian).
21. Resolution of the Administrative Cassation Court within the Supreme Court of 10.05.2023 in no. 640/5320/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110772372> (in Ukrainian).
22. Resolution of the Administrative Cassation Court within the Supreme Court of 23.07.2024 in no. 280/3308/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120634376> (in Ukrainian).
23. Criminal Code of Ukraine : Code of Ukraine of 05.04.2001 no. 2341-III: as of 17 July 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (in Ukrainian).
24. Waldron J. Retroactive law : How Dodgy was Duynhoven? *Otago law review.* 2004. Vol. 10. № 4. pp. 631–654. URL: <https://www.austlii.edu.au/au/journals/OtaLawRw/2004/8.pdf>
25. Palmer A., Sampford C. Retrospective Legislation in Australia: Looking Back at the 1980s. *Federal Law Review.* 1994. Vol. 22. № 2. pp. 217–277. URL: <https://doi.org/10.1177/0067205x9402200201>
26. Finlay L. A Judicial Fiction? Retrospectivity and the Role of Parliament. *Monash University Law Review.* 2019. Vol. 2. № 45. pp. 435–60. DOI: 10.26180/11931291
27. Zoldan E.C. The Civil Ex Post Facto Clause. *Wisconsin Law Review.* 2015. No. 727. DOI: 10.2139/ssrn.2469141

28. Argued and Determined Provincial Court and Court of Appeals of the Thex Province of Maryland. 1809. Maryland Reports a Series of the Most Important Law Cases. by Thomas Harris, Junior, Clerk of the Court of Appeals,. John M'henry, Attorney at Law. URL: https://msa.maryland.gov/megafile/msa/speccol/sc5400/sc5496/000500/000534/images/1_h_mch_371.pdf
29. Calder v. Bull, U.S. Supreme Court. № 3 U.S. 386, 06.08.1798. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/386/#tab-opinion-1935355>
30. Landgraf v. USI Film Products, 511 U.S. 244 (1994). № 92–757, 26.04.1994. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/3/386/#tab-opinion-1935355>
31. Laitos J.G.. Legislative Retroactivity. *Washington University Journal of Urban and Contemporary Law*. 1997. Vol. 52, № 1. pp. 81–159. URL: https://openscholarship.wustl.edu/law_urbanlaw/vol52/iss1/13/
32. Omar Usman J. Constitutional Constraints on Retroactive Civil Legislation: The Hollow Promises of the Federal Constitution and Unrealized Potential of State Constitutions. *Nevada law journal*. 2013. Vol. 14. № 63. pp. 63–100. URL: <https://repository.belmont.edu/lawfaculty/101/>
33. Minnesota Statutes: STATUTES, CONSTRUCTION Chapter 645 of 28.04.1941. URL: <https://www.revisor.mn.gov/statutes/cite/645.16>
34. Davis M. Retroactivity of Statutes. St. Paul: Minnesota House Research Department. 2024. 8 p. URL: <https://www.house.mn.gov/hrd/pubs/retrostat.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).
35. Supreme Court of Minnesota, Rural American Bank of Greenwald v. Herickhoff. № CX-90-2341, 05.06.1992. URL: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/1992/cx-90-2341-2.html>
36. Supreme Court of Minnesota, Schoening v. United States Aviation Underwriters, Inc. № 38,700, 38,701, 15.03.1992. URL: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/1963/38-700.html>
37. Minnesota Session Laws - 1985 Regular Session: CHAPTER 266-S.F. of 31.05.1985 № 196. URL: <https://www.revisor.mn.gov/laws/1985/0/266/#laws.0.2.0>
38. Supreme Court of Minnesota, Nardini v. Nardini. № C1-85-1421, 23.10.1987. URL: <https://law.justia.com/cases/minnesota/supreme-court/1987/c1-85-1421-2.html>
39. Constitution of the State of Ohio of 17.06.1851. URL: <https://www.ohiosos.gov/globalassets/publications/election/constitution.pdf>
40. Phillips Letelier J. Retroactivity and legitimate expectation in the UK Administrative Law. *Revista de Derecho Público: Teoría y método*. 2023. Vol. 7. pp. 83–109. URL: https://doi.org/10.37417/rpd/vol_7_2023_1259
41. Merriam-webster dictionaries. An Encyclopædia Britannica Company Search Dictionary New. 2026. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/illegal>
42. Opinions in Odelola (FC) (Appellant) v Secretary of State for the Home Department (Respondent), House of Lords of 20.05.2009 in case № [2009] UKHL 25. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldjudgmt/jd090520/odelol.pdf>
43. Supreme Court of Ohio. № 19982386, 05.01.2000. URL: <https://law.justia.com/cases/ohio/supreme-court-of-ohio/2000/>
44. Troy D.E. Toward a Definition and Critique of Retroactivity. *Alabama Law Review*. 2000. Vol. 51, № 3. pp. 1329–1353. URL: <https://law.ua.edu/lawreview/volume-51/>
45. Wendell K.L. Mistakes happen: fixing them through curative legislation. *Stetson Law Review*. 2008. Vol. 37. pp. 459–469. URL: <https://stetsonlawreview.org/wp-content/uploads/2022/02/37.2.04.Wendell.pdf>
46. Bernaziuk Ya. Temporal approach to resolving conflicts between legislative acts. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. 2022. Vol. 2, No. 72. pp. 43–52. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.72.40 (in Ukrainian).
47. Zahynei-Zabolotenko Z.A., Panchenko N.M. The possibility of retroactive effect of the results of judicial interpretation of criminal law in the context of its legal certainty. *Analytical and comparative jurisprudence*. 2024. No. 5. pp. 688–693. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.05.106 (in Ukrainian).
48. Decision of the Cassation Administrative Court of 23.10.2025 in case No. 520/1329/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131264455> (in Ukrainian).
49. Decision of the Cassation Administrative Court of 04.08.2025 in case No. 400/1045/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129331370> (in Ukrainian).
50. Decision of the Cassation Administrative Court of 20.06.2025 in case No. 560/19656/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128293262> (in Ukrainian).

Tymur YAKYMENKO

postgraduate student, lecturer, Yaroslav Mudryi National Law University; curator of the Legal Clinic of the Ukrainian Catholic University; lawyer

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1864-6369>

e-mail: t.s.yakymenko@nlu.edu.ua

AUTHENTIC INTERPRETATION AS RETROACTIVE CURATIVE ACT

The author criticizes the inconsistent judicial understanding of the retroactive operation of laws in Ukraine. A manifest example of this inconsistency is found in the contradictory approaches taken by various appellate courts regarding compensation for the relatives of fallen soldiers. As noted in the paper, Ukrainian legal theory and practice often fail to distinguish between retroactive (primary, full, actual, total) and retrospective (secondary, partial, apparent, weak) effects. Furthermore, the author argues that the concept of “curative law” is essential for the Ukrainian legal system. Such laws serve to clarify existing statutes or fill legislative lacunae, representing legitimate examples of retroactive application. Legislative (authentic) or delegated (authoritative) interpretations may be classified as curative acts, which – by their nature – may not even trigger traditional concerns regarding retroactivity. Employing comparative and historical methods, the author traces the development of the retrospectivity/retroactivity doctrine within the English legal tradition. Through a case-study method, the author further analyzes: U.S. Supreme Court opinions, Australian Appellate Court decisions and UK House of Lords opinions regarding “legitimate expectations” in the context of retrospectivity. The author demonstrates that in common law jurisdictions, curative and clarifying laws are consistently applied retroactively. In these instances, the classic presumption against retroactivity is rendered inapplicable due to overriding public interest and other legal justifications. The Australian approach toward “remedial”, “restorative”, and “curative” laws – as well as those designed to overturn judicial decisions – is presented as a particularly relevant model for authentic interpretation. In conclusion, the author recommends that legislative (authentic) interpretations be applied retrospectively (i.e., to cases not yet finally adjudicated) to avoid frustrating legitimate expectations and to uphold the principle of res judicata.

Keywords: authentic interpretation, interpretation, retroactivity, retrospectivity, legitimate expectations, curative law, clarifying law